। अर्हम् ।

विक्रमादित्यनृपालप्रतिबोधकेन वादिवृन्दारकवृन्दवारणपञ्चाननेन
कमनीयतमकविताकल्पवल्लीकल्पेन तुलनातीतकल्पना-
शिल्पिशिल्पिशेखरेण सूरिशेखरेण भगवता
श्रीसिद्धसेनदिवाकरेण प्रणीता—

द्वात्रिंशद् द्वात्रिंशिकाः ।

[तत्र तृतीया द्वात्रिंशिका]

तपोगच्छाधिपति शासनसम्राट् सर्वतन्त्रस्वतन्त्र-जगद्गुरुश्रीविजय-
नेमिसूरीश्वरपट्टालङ्कारेण व्याकरणवाचस्पति शास्त्रविशारद-कविरत्नेति-
पदालङ्कृतेन विजयलावण्यसूरिणा विरचिता—

किरणावली नाम विवृतिः ।

भक्त्या श्रीनेमिसूरेरधिगतविविधव्याकृतिप्रक्रियोऽथा
नेकग्रन्थार्थसारो जिनमतनिरतोऽधीतसिद्धान्तसार ।
सूरिर्लावण्यनामा स्वगुरुसफलवैकान्तमिच्छे तृतीये,
भागे द्वात्रिंशिकानां विवृतिमिह शुभां गूढसारे तनोति ॥ १ ॥

पुरुषोत्तमस्याऽचिन्त्यगुणतादात्म्यापन्नत्वादिधर्मवतो जिनस्य स्तुतिमारभते—

अनन्यपुरुषोत्तमस्य पुरुषोत्तमस्य क्षिता
वचिन्त्यगुणसात्मन प्रभवविक्रियानात्मन ।
प्रमादविजितस्मृतिर्गणयितुं मतिप्रोद्यम
स्तव किल विभुरस्मि पुरुहूतगीतात्मन ॥ १ ॥

[प्रथमी]—

अनन्यपुरुषोत्तमस्येति। "क्षितौ अनन्यपुरुषोत्तमस्य पुरुषोत्तमस्य अपि त्वद्गुणसाम्येन प्रभवविनिश्चयाप्रमेन पुरुहूतशक्तिलाभेन सर्वं मत्सरोऽस्मि गुणग्रामेषु प्रसादविज्ञितमूर्ति विश्वगुरुरसि जिन' इत्यन्वयः। क्षितौ पृथिव्याम्, अनन्यपुरुषोत्तमस्य अन्यश्चासौ वा पुरुषोत्तमोऽन्यपुरुषोत्तमः, न अन्यपुरुषोत्तमोऽनन्यपुरुषोत्तमस्तस्य, यद्वा न्यायाभिमतपुरुषोत्तमभिन्नस्य जीवभिन्नेश्वरस्य न्यपुरुषोत्तमभिन्नस्य वा 'द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च। क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते॥ उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः, परमात्मेत्युदाहृतः। यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः॥ यस्मात् क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः। अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः॥" [अ० १५ श्लो० १६,१७ १८]

इत्यादिगीतावचनेभ्योऽन्यपुरुषोत्तमस्वरूपावगतिर्भवति तत्र द्वाविमाविति श्लोकत्रयव्याख्यानं मधुसूदनस्येत्थम्—

एवं सोपाधिकमात्मानमुक्त्वा क्षराक्षरशब्दवाच्यकार्यकारणोपाधिद्वयवियोगेन निरुपाधिकं शुद्धमात्मानं प्रतिपादयति कृपया भगवानर्जुनाय त्रिभिः श्लोकैः— द्वाविमौ—पृथग्राशीकृतौ पुरुषौ—पुरुषोपाधित्वेन पुरुषशब्दव्यपदेश्यौ, लोके—संसारे, कौ तावित्याह—क्षरश्चाक्षर एव च, क्षरतीति क्षरो विनाशी कार्यराशिरेकः पुरुषः, न क्षरतीत्यक्षरो विनाशरहितः, क्षराख्यस्य पुरुषस्योत्पत्तिबीजं भगवतो मायाशक्तिर्द्वितीयः पुरुषः, तौ पुरुषौ व्याचष्टे स्वयमेव भगवान्—'क्षरः सर्वाणि भूतानि'—समस्तं कार्यजातमित्यर्थः, कूटस्थः—कूटो यथार्थवस्त्वाच्छादनेनायथार्थवस्तुप्रकाशनं वञ्चनं मायेत्यनर्थान्तरम् तदावरणविक्षेपशक्तिद्वयरूपेण स्थितः कूटस्थः, भगवान् मायाशक्तिरूपः कारणोपाधिः संसारबीजत्वेनानन्त्यादक्षर उच्यते, कश्चित्तु—क्षरशब्देनाचेतनवर्गमुक्त्वा 'कूटस्थोऽक्षर उच्यते' इत्यनेन जीवमात्रमाह तन्न सम्यक् क्षेत्रज्ञस्यैवेह पुरुषोत्तमत्वेन प्रतिपाद्यत्वात्, तस्मात् क्षराऽक्षरशब्दाभ्यां कार्यकारणोपाधी उभावपि जडावेवोच्येते इत्येवमुक्तम्॥ १६॥

आभ्यां क्षराऽक्षराभ्यां विलक्षणः क्षराऽक्षरोपाधिद्वयदोषेणास्पृष्टो नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावः उत्तमः—उत्कृष्टतमः पुरुषस्त्वन्यः—अन्यः एवात्यन्तविलक्षणः, आभ्यां क्षराऽक्षराभ्यां जडवर्गाभ्यामुभयभासकस्तृतीयश्चेतनराशिरित्यर्थः, परमात्मेत्युदाहृतः—अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयाऽऽनन्दमयेभ्यः पञ्चभ्योऽविद्या-

कल्पितात्मनः परम-उत्कृष्टोऽकल्पितो "ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा" [तैत्ति २।५] इत्युक्त आत्मा च सर्वभूतानां प्रत्यक्चेतन इत्यतः परमात्मेत्युक्तो वेदान्तेषु य परमात्मा लोकत्रय-भूर्भुवःस्वराख्यं, सर्वं जगदिति यावत्, आविश्य-स्वकी यया मायाशक्त्याऽधिष्ठाय, बिभर्ति-सत्तास्फूर्तिप्रदानेन धारयति पोषयति च, कीदृश ? अव्यय-सर्वविकारशून्य ईश्वर-सर्वस्य नियन्ता नारायण, स उत्तम पुरुष परमात्मेत्युदाहृत इत्यन्वय, "स उत्तम पुरुष" [छां ८।१२।३] इति श्रुते ॥ १७ ॥

इदानीं यथाव्याख्यातेश्वरस्य क्षराऽक्षरविलक्षणस्य पुरुषोत्तम इत्येतत्प्रसिद्ध नामनिर्वचनेन ईदृशः परमेश्वरोऽहमवेत्यात्मानं दर्शयति भगवान् ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाह तद्धाम परमं मम' इत्यादिप्रागुक्तनिजमहिमनिर्धारणाय-यस्मात् क्षर-कायत्वेन विनाशिनं मायामयं ससारवृक्षमश्वत्थाख्यम्, अतीत अतिक्रान्त, अहं परमेश्वर अक्षरादपि-मायाख्यादव्याकृतात् 'अक्षरात् परत पर" इति पञ्चम्यन्ताक्षरपदेन श्रुत्या प्रतिपादितात् ससारवृक्षबीजभूतात् सर्वकारणादपि, चोत्तम-उत्कृष्टतम, अत क्षराक्षराभ्यां पुरुषोपाधिभ्यामध्यासेन पुरुषपदव्य पदेश्याभ्यामुत्तमत्वात्, अस्मि-भवामि, लोके वेदे च प्रथित-प्रख्यात, पुरुषो त्तम इति स उत्तम पुरुष इति वेदे उदाहृत एव, लोके च कविकाव्यादौ "हरिर्यथैक पुरुषोत्तम स्मृत' इत्यादि प्रसिद्धम्" इति ॥ १८ ॥

पुरुषोपाधित्वेन कल्पितपुरुषपदव्यपदेश्याभ्यां क्षराऽक्षराभ्यामुत्तमत्वेन पुरुषोत्तम इति पराभिमतो हरिरन्यपुरुषोत्तमो न वस्तुत पुरुषोत्तम इति तद न्योऽनन्यपुरुषोत्तमस्त्वमित्यर्थ पुरुषोत्तमस्य पुरुषेषु-जीवेषु केवलज्ञानादिमत्त्वे नोत्कृष्टस्य, कर्मावरणापगमानन्तर शुद्धबुद्धमुक्तत्वान्यप्यस्येति तद्रूपेणाप्यु त्कृष्टस्य अचिन्त्यगुणसात्मन अचिन्त्या-चिन्तयितुमशक्या गुणा अचिन्त्य गुणास्तै सात्मन-ऐक्यमापन्नस्य एव च अचिन्त्यगुणैक्यमापन्नस्याचिन्त्यत्वं सिद्धं भवति प्रभवनिर्क्रियावर्त्मन प्रभवा-जन्मपरंपरा, तेषां या निक्रिया-विरुद्धा क्रिया, दर्शनज्ञानचारित्रपरिशीलनमित्यर्थ, तस्या वर्त्मन-मार्गस्य, प्रवर्तकस्येत्यर्थ; पुरुहूतगीतात्मन पुरुहूत-पुरन्दर, तेन गीत-स्तुत आत्मा यस्य स पुरु-हूतगीतात्मा, तस्य; मतिप्रोद्गम मते-प्रतिभाया, प्रकर्षेणोद्गम-आविर्भावो यत्र तत् मतिप्रोद्गम स्तव तद्गुणगौरवोपवर्णनम्, गणयितुं भूय परावर्तयितुम्, प्रसादनिर्जितस्मृति भगवत प्रसादन-'अयमविचलिताशेषानुभूतविषयक स्मृतिमान् भवतु' इत्याकारकेच्छालक्षणेनेव भगवत्सांमुख्येन, विजिता-स्ववशी

स्थापिता स्वाधीनेति यावत्, स्मृति –स्मरणं यस्य स प्रसादविजितस्मृतिः, यदा यं गुणमुपादाय भगवन्तं स्तोतुमिच्छति तदा तद्गुणस्मृतिर्भगवत्प्रसादाद् भवत्येव, भगवत्प्रसादाभावे तु तद्गुणस्मरणाभावात् कथं तं गुणमुपादाय भगवत्स्तुति प्रोल्लसेदित्यभिसन्धि विवक्षु वक्तुमिच्छु, भगवतः स्तवनं तु स्वमहिम्नैव सुप्रतिष्ठित, केवलं स्ववचननिर्मलीकरणाय तद् वक्तुकामोऽहमित्याशय, असि अहं सिद्धसेनदिवाकर, किलेति सम्भावनायां, सम्भावयाम्यहमित्थम्, त्वद्वचनोद्गमस्तु त्वत्प्रसादैकरम्य इत्यर्थ ॥ "ज-सौ ज-स-य-ला वसु ग्रहयतिश्च पृथ्वी गुरु ।" इति लक्षणलक्षितत्वात् पृथ्वीवृत्तमिदम्, एवमग्रेऽपि ॥ १ ॥

हे वीर ! त्वदाश्रयणकृतादरा अनेकान्तवादिन एकान्तवादिभि शठैरपाकृता अपि सुखमध्यासत इति लोकानां त्वमेव शरणमसीत्याह—

व्यलीकपथनायकैर्हतपरिश्रमच्छद्मभि
निरागसि सुखोन्मुखे जगति यातनानिष्ठुरै ।
अहो ! चिरमपाकृता स्म शठवादिभिर्वादिभि-
स्त्वदाश्रयकृतादरास्तु वयमद्य वीर ! स्थिता ॥ २ ॥

व्यलीकपथनायकैरिति । 'हे वीर ' व्यलीकपथनायकैर्हतपरिश्रमच्छद्मभि-र्निरागसि सुखोन्मुखे जगति यातनानिष्ठुरै शठवादिभिर्वादिभि, चिरमपाकृता स्म वयम्, अद्य अहो त्वदाश्रयकृतादरास्तु स्थिता " इत्यन्वय ।व्यलीकपथनायकै व्यलीक अभीष्टप्राप्त्यजनकत्वाच्छशशृङ्गादिकल्प, पन्था-मुक्त्याद्युपायोपदर्शनमार्गो येषां ते एकान्तवादिनो व्यलीकपथास्तेषां नायका –तत्तद्दर्शनोपदेष्टारो व्यलीकपथनायका, तत्तद्दर्शनोपदिष्टपदार्थतत्त्वप्ररूपका अपि तथा, तैर्व्यलीकपथनायकै, हितपरिश्रमच्छद्मभि हिताय-पश्चादीनां स्वर्गादीष्टवस्तुप्रापणाय, परिश्रम –यज्ञोपवधादिकोऽस्माकं प्रयत्न, इति छद्म-माया येषां तान्तै, निरागसि अपराधरहिते सुखोन्मुखे सुखं मे भवत्विति कामनया सुखोपायान्वेषणप्रवणे जगति जगदन्तर्गतजन्तुपदार्थस्य सुखोन्मुखत्वाभावाज्जगत्पदमत्र चेतनमात्रपरमिति धीने, यातनानिष्ठुरै पीडाजनने दयालवरहितै, निष्करुणै, अत एव यज्ञादावनादिजीवघातपरायणै, शठवादिभि शठा –साधुजनद्वेषशालिनश्च–वादिनश्च–युक्तिहीनवचनलम्पटाश्च शठवादिनस्तै, वादिभि एकान्त

वादिभि , चिरं यावत् जिनमतपरिज्ञान तावत्कालम् , अपाकृता कुयुक्तिभिर्निराकृता स, यत्र जैना , अद्य जिनमतमुक्तनिरुद्धश्रद्धाकारे अहो आश्चर्य, त्वदाश्रयत्वाद्दरास्तु जिनाश्रयणकृतमक्तय पुन , यदेव जिनेनोक्त तदेव सत्यमित्येव नित्यं प्रति बहुमानेन जिनैकसेवानिरता , स्थिता परानभिभवनीय स्वस्वरूपव्यवस्थिता परैरेकान्तवादिभिश्चालयितुमशक्या इत्यर्थ ॥ २ ॥

हे जिन ! भवता यथा समारोऽस्मात् प्रज्ञ उपदर्शितस्तथैव स सत्तामव गम्यत, अन्योपवर्णितस्तु व्यलीक एवत्युपदर्शयति—

अनादिनिधन क्वचित् क्वचिदनादिरुच्छेदवान्
प्रतिस्वमविशेषजन्मनिधनादिवृत्त पुन ।
भवव्यसनपञ्जरोऽप्युदितमन्वया नो यथा
तथाऽप्यमभो भवश्च जिन ! गम्यते नान्यथा ॥ ३ ॥

अनादिनिधन इति । 'अयं भवव्यसनपञ्जर क्वचिदनादिनिधन क्वचिद नादिरुच्छेदवान् , पुन प्रतिस्वमविशेषजन्मनिधनादिवृत्त , हे जिन ! त्वया यथा न उदित तथा यमभवो भवश्च गम्यत, अन्यथा न' इत्यन्वय । अथ सर्वेषां प्रत्यक्षविषय कनाप्यपलपितुमशक्य , अनुभूयमानस्यापलापासम्भवात्; भव व्यसनपञ्जर भवति-उत्पद्यतेऽस्मिन् जीवोऽजीवश्चेति भव-ससार , स एव पुन पुनरुत्पादीयमानत्वाद् व्यसन, तदेव स्वान्तर्जीवावस्थानहेतुत्वाद् बहिर्निर्गमन रोधकत्वाच्च पञ्जर ; स कीदृश ? क्वचित् अनन्तससारे अभव्यजीवे, अनादि निधन आदिश्च निधन च आदिनिधन, न विद्येते आदि निधन यस्य सोऽनादि निधन आद्यन्तरहित इत्यर्थ क्वचिद् भव्यजीवविशेषे, अनादि आदिरहित प्रवाहत आदिरहित , पूर्वं समाराभाव पश्चादपि समारो न स्यादथ, उच्छेदवान् केवलज्ञानावाप्तौ कर्मोदकविगम सत्यत्यन्तमुच्छिद्यत ससार पर्व वैलक्षण्ये सत्यपि पुन प्रतिस्व प्रतिव्यक्ति, अविशेषेण मनिधनादिवृत्त अविशेषेण-सामान्येन, जन्मनिधनादिभि -उत्पत्ति मरणादिभि , वृत्त -पूर्ण , ससारपञ्जर गतानामन्यप्राणिनां प्रतिव्यक्ति जन्म मरणत्वमविशिष्ट भवत्येव, तदुक्तम्—

"जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १ ॥

परा तु अल्पायुषो न भवति, अतो न तस्या उपादानम्, अविरोधेन प्रतिव्यक्ति तस्या अप्रवृत्ते तत्र—

"जन्म जरा-मरणकृतं दुःख प्राप्नोति चेतन पुरुष ।
लिङ्गस्यापि निवृत्तेस्तस्माद् दुःखं स्वभावेन ॥ २ ॥

इति सांख्याचार्यवचन तु यस्य दृगायुषो न कस्यचिद् रोगादे सम्भवस्तस्यापि कारणान्तरजन्यदुःखाभावेऽपि जन्मादिजन्यं दुःख भवत्येवेत्येतदभिप्रायकम् । हे जिन ! ध्वंसरूपो भवव्यसनपञ्जरो न अस्माक, यथा येन प्रकारेण, त्वया केवलज्ञानिना जिनेन, उदित कथित , तथा तेन प्रकारेण, अय भवव्यसन पञ्जर अभव न विद्यत स्वाधिकरणक्षणध्वंसानधिकरणक्षणसम्बन्धरूपो भव – उत्पादो यस्य सोऽभव , प्रवाहतोऽनादित्वात् संसारस्य स्वाधिकरणक्षणध्वंसानधिकरणक्षण एव नास्तीति तत्सम्बन्धलक्षणभवोऽपि न विद्यते इति युक्त-अभव , भवश्च भवत्यस्मिन्निति भवश्च संसारो भवति, यतो जायन्त एवास्मिन् प्राणिन इति, गम्यते ज्ञायत, अन्यथा जिनोक्तप्रकारव्यतिरिक्तप्रकारेण, न न ज्ञायत, एकान्तरूपस्य तत्प्रकारस्य व्यलीकत्वेन तद्रूपेण संसारस्यापि व्यलीकत्वादित्यर्थ ॥ ३ ॥

जिनोक्तप्रकारेणैवाभ्युदयादिकं समीचीनं, तत्र प्रतिवादिनो मूकीभवनमेव न्याय्यम् अन्यथाऽङ्गीकृतैर तत्रापीत्याशयेनाह—

जगत्यनुनयन् यथाभ्युदय विक्रियावन्ति च
स्वतन्त्रगुणदोषसाम्यविषमाणि भोज्यान्यपि ।
क्रियाफलविचित्रता च नियता यथा भोगिना
तथा त्वमिदमुक्तवानिह यथा पर शेरते ॥ ४ ॥

जगतीति । जगति यथाऽनुनयन् भोज्यान्यपि अभ्युदय विक्रियावन्ति स्वतन्त्रगुण दोषसाम्यविषमाणि च भोगिना यथा च क्रियाफलविचित्रता नियता तथा त्वमिदमुक्तवान् यथा इह परे शेरत" इत्यन्वय । हे भगवन् ! जगति संसारे, यथा येन प्रकारेण, अनुनयन् भक्तशिष्य प्रति यादान् स्वोपदर्शितमार्गानुसारिणो विदधत्, भोज्यान्यपि स्वकृतकर्मफलात्मकभोज्यान्यपि, अभ्युदय विक्रियावन्ति अभ्युदय –स्वर्गादि धन पुत्र समृद्ध्यादि च, विक्रिया-नरकादि

दारिद्र्यादि च, तदन्यतरवन्ति, विहितानुष्ठानेनाभ्युदयवन्ति निषिद्धाचरणेन विनिपातवन्ति, च पुनः, स्वतन्त्रगुण-दोषसाम्य विषमाणि स्वतन्त्रौ-ईश्वर-प्रेरणानपेक्षौ स्वाभाविकाविति यावत्, एतेन—

अज्ञो जन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुख-दुःखयोः ।
ईश्वरप्रेरितो गच्छेत् स्वर्गं वा श्वभ्रमेव वा ॥ १ ॥

इत्यादेरपाकृतिः यौ गुण-दोषौ—भोज्यगतौ भोग्यकारणमात्रजनितौ गुण-दोषौ, तयोः साम्य विषमाणि—कानिचिद् भोज्यानि स्वतन्त्रगुण दोषसाम्यानुगतानि कानिचित् स्वतन्त्रगुण दोषवैषम्यानुगतानि भोगिना कर्मफल भोक्तॄणां पुरुषाणाम्, यथा च येन प्रकारेण च क्रियाफलविचित्रा अस्याः क्रियाया इदं फलम्, एतस्याश्चेदमित्येवं क्रियाफलवैचित्र्यम्, नियता येन पुरुषेण या क्रिया कृता तस्यैव पुंसस्तस्याः क्रियायाः फलं भवति नान्यस्येत्येवं नियता, तथा तेन प्रकारेण, त्वं केवली स्वयम्, इदं भोग्यक्रियाफलवैचित्र्यादिकम्, उक्तवान् कथितवान् यथा इह अस्मिन् विषये, परे एकान्तवादिनः, शेरते एतत्प्रति पक्षप्रकारस्य युक्तस्यास्फुरणेनैतत्खण्डनाशक्त्वान्मूर्छीभवनमत्रास्त्यायमित्या लोच्य सुप्ता इव भवन्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥

हे भगवन्! भवदुपदिष्टोऽपि स्वभावतो मोक्षसुखावाप्तिफलक उत्कृष्टो मार्गोऽयथावदनुसृतो न हितावह किन्तु निष्प्रत्युत्थित एवेत्युपदर्शयति—

अतीत्य नियतव्यथौ स्थितिविनाशमिथ्यापथौ
निसर्गशिवमात्थ मार्गमुदयाय य मध्यमम् ।
स एव दुरतिष्ठितोऽयमभिधानरूक्षाशया-
न्मधाविव महोरगो दशति दुर्गृहीतोद्धत ॥ ५ ॥

अतीत्येति । "नियतव्यथौ स्थितिविनाशमिथ्यापथौ अतीत्य यं मध्यमं निसर्गशिवं मार्गमुदयाय आत्थ, स एवायमभिधानरूक्षाशयाद् दुरतिष्ठितो मधौ दुर्गृहीतोद्धतो महोरग इव दशति" इत्यन्वय । 'दुरतिष्ठितो' इत्यस्य स्थाने 'दुरनुष्ठित ' इति पाठो युक्त प्रतिभाति, हे भगवन्! नियतव्यथौ नियता-अवश्यम्भाविनी व्यथा नरकादिपीडा ययोस्तौ नियतव्यथौ, स्थितिविनाश-मिथ्यापथौ स्थितिश्च सर्वेषां पदार्थानामेकान्तिकी स्थितिरेव, विनाशश्चैकान्तेन

विनाश इवेति स्थितिविनाशौ, तयोरभ्युपगमात्मकौ मिथ्यापथौ-मिथ्यामार्गौ स्थितिविनाशपथौ, तौ अतीत्य अतिक्रम्य एकान्तस्थितिवादैकान्तविनाशवादौ सांख्य-बौद्धसम्भवावपाकृत्येति यावत्, य अयम् सर्वं वस्तु प्रतिक्षणमुत्पाद व्यय ध्रौव्यात्मक, सर्वेषां पदार्थानां पूर्वपर्यायात्मना विनाश उत्तरपर्यायात्म नोत्पाद पूर्वापरपर्यायानुगामिद्रव्यात्मना ध्रौव्यमित्येवंस्वरूपम् निसर्गशिव निसर्गेण स्वभावेन, शिव-कल्याणात्मक, मार्गो मोक्षसुखप्राप्तिपथम्, एतस्य प्राधिगतये-उदयाय आत्मस्वरूपाविर्भावनाय, आत्थ कथितवानसि, स एवायम् अनन्तरोपवर्णितमवदुपदिष्ट एव मार्ग, अभिधानरूक्षाशयात् तुष्यतु दुर्जन इत्यपशब्दाकलिताभिप्रायात्, दुरनुष्ठित किं करोमि ममैका न्ताभ्युपगमोऽनेनानेकान्तवादनिपुणेन सवयाऽपाकृत इति दुःखेनात्मगतेनानु ष्ठितो-लोकयात्रानिर्वाहायासेवितो न तुदयायेति मधौ वसन्तसमये, दुर्गृही-तोद्धत दुःखेन-अतिपरिश्रमेण, गृहीतश्चासावुद्धतश्च-आविर्भावितफणाडम्बरश्च दुर्गृहीतोद्धत, महोरग महान् सर्प, इव दशति स यथा दुर्गृहीतार दशति तद्दष्टश्च पुरुषो म्रियते तथा दुरभिधानाभिप्रायेणानुष्ठितो जिनोपदिष्टमयम मार्गोऽपि दशतात दुरभिमानाभिप्रायेण तदनुष्ठानादनुष्ठाताऽकल्याणभाजन भवतीत्यर्थ । 'दुर्गृहीतो यत' इति पाठे तु यत यस्मात् कारणात्, दुर्गृहीत मन्त्रसदशनादिविधिमन्तरेण यथाकथञ्चिद् गृहीत, शेष पूर्ववत् ॥ ५ ॥

अनेकविधवाह्यवञ्चनप्रकारकुशलेभ्य परेभ्यो जिनस्य वैशिष्ट्यमुपदर्शयति—

जगद्धितमनोरथा स्वयमनावृतप्रीतय
कृतार्थनिवृत्तादराश्च विवृतोग्रदुःखे जने ।
गुणज्ञ ! परिमृग्यमाणलघव स्वनीते परे
त्वमेव तु यथार्थवादशुचिरर्थविद्भिर्वृत ॥ ६ ॥

जगद्धितमनोरथा इति । "जगद्धितमनोरथा स्वयमनावृतप्रीतय विवृते ग्रदुःखे जने कृतार्थनिवृत्तादराश्च स्वनीते परिमृग्यमाणलघव परे, हे गुणज्ञ ! त्वमेव तु यथार्थवादशुचि अर्थविद्भिर्वृत" इत्यन्वय । जगद्धितमनोरथा जगत -जन्तुमात्रस्य हित-कल्याण-जगद्धितं, जगद्धितस्य मनोरथ -कामना येषां ते जगद्धितमनोरथा जन्तुमात्रस्य कल्याण भवत्वेव कामयमाना इत्यर्थ, स्वयमनावृतप्रीतय स्वय-स्वात्मनि, अनावृता-आवरणरहिता प्रीति -

स्त्रीपुत्रघनादिविषयकः स्नेहो येषां ते स्वयमनादृतप्रीतयः, स्वात्मनि निराकृतस्त्री-पुत्रधनादिविषयकप्रीतिमन्तः, अथवा मयि सर्वेऽपि स्त्री पुत्र भ्रातृ-मातुलादयः प्रकटितप्रीतिभाजः इति निराकृतस्त्रीपुत्रभ्रात्रादिगतप्रीतिविषयाः इत्यर्थः, विवृतो मृदु रवे स्वयं विवृतं-उपदर्शितमात्मगतम्, उग्रदुःखं-दुस्सहदुःखं येन स विवृतो मृदुःख, तस्मिन्-विवृतोग्रदुःखे, जने लोके, कृतार्थनिवृत्तादराश्च कृतस्य-कर्मणः योऽर्थः-सुखं दुःखं वा स कृतार्थः, तत्र निवृत्तः-नितरां वृतः-स्वीकृतः, आदरः-बहुमानो यैस्ते कृतार्थनिवृत्तादराः । "अवश्यंभाविभावानां प्रतीकारो भवेद् यदि । तदा दुःखैर्न लिप्येरन् नलरामयुधिष्ठिराः ॥" "अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्" इत्यादिवचनोपबृंहितमेव कृतकर्मक्षयो भविष्यति तवाऽऽत्मसुखतयैव कृतार्थनिवृत्तादराश्च स्वनीते स्वानुकूलनीतिवचनतः, परिमृग्यमाणलघवः परितो मृग्यमाणः-अन्विष्यमाणः, लघुः-तुच्छप्रकृतिर्यैस्ते परिमृग्यमाणलघवः, स्वयं तुच्छप्रकृतिकत्वात् तथाविधमेव सततं गवेषयन्तः, परे अन्यवादिनः, तथा चोक्तविशेषणैः परेषां मायाविम्भः प्रकटितं भवति, हे गुणज्ञ ! सर्वविदो भगवतो गुणज्ञत्वमिव दोषज्ञत्वमप्यस्त्येव, तथापि परोपद-र्शितपदार्थवादे पराचरणे च दोषं जानन्नपि जिनो न दोषं वक्ति किन्तु सर्वेषामेव मुक्त्यभिलाषुकाणां यथार्थतत्त्वज्ञानाय तत्साधनमार्गमेव प्रमाणवरेण्यमुपदि-शति, आगमस्य प्रामाण्यं च गुणवद्वक्तृकत्वत एव, वक्तरि आगमप्रामाण्योप-योगि गुणज्ञानमावश्यकमिति गुणज्ञेति संबोधनम्, त्वमेव जिनेन्द्र एव तुर्वि-शिनष्टि-यथार्थवादशुचि यथार्थस्य-अनेकान्ततत्त्वस्य, वादः-वचनं-यथार्थ वादः, तेन शुचि-पवित्रं-यथार्थवादशुचि, अर्थविद्भिः अर्थं पदार्थतत्त्वं, विदन्ति-जानन्तीति अर्थविदस्तैः, अथवा अर्थं-परमपुरुषार्थं मोक्षं विदन्तीति अर्थविदस्तैः, वृतं अर्थतत्त्वोपदर्शकत्वेनाश्रितं इत्यर्थः ॥ ६ ॥

परेभ्यः स्वपरपरायणेभ्यः स्वयं सर्वतो निवृत्तो निजाश्रितानन्यानपि प्रवृत्ति-विरहितान् कुर्वन् जिनो विशिष्टत्वादाश्रयणीय इत्युपदर्शयति—

प्रवृत्त्यपनयक्षतं जगदशान्तजन्मव्यथं
विरामलघुलक्षणस्त्वमकरोस्तदन्तःक्षणम् ।
जनानुसुरचाटवस्तरणसत्कृतप्रातिभाः
प्रवृत्तिपरमार्थमेव परमार्थमाहुः परे ॥ ७ ॥

प्रवृत्त्यपनयक्षतमिति। 'प्रवृत्त्यपनयक्षतमशान्तजन्मार्यं जगद् विराम लघुलक्षणस्त्व तद् अन्तःक्षणमकरो, जनानुमुखचाटवस्तरुणसत्कृतप्रातिभा परे प्रवृत्तिपरमार्थमेव परमार्थमाहुः' इत्यन्वयः। प्रवृत्त्यपनयक्षतं प्रवृत्त्या- सांसारिकविविधविषयोपभोगानुगुणप्रवृत्त्या, अपनयः-कुमार्गगमनादिलक्षणः-प्रवृत्त्यपनयः, तेन क्षतम् अत एव अशान्तजन्मव्यथं न शान्ता-न निवृत्ता-अशान्ता, जन्मव्यथा-भूयोजन्मग्रहणपीडा यस्य तदृशान्तजन्मव्यथं, जगत् जन्तुजातं अस्तीति शेषः, हे वीर! विरामलघुलक्षण विरामः-सर्वकर्मतो विरमणमेव, लघु-विशेषणान्तररहितं यल्लघुभूतं लक्षणम्-अन्यतो व्यावर्तकं चिह्नं यस्य स विरामलघुलक्षणः त्वं जिन तत् निरुक्तस्वरूपमपि जगत्, अन्तःक्षणम् अन्तः-मध्ये, निवृत्तिप्रधानधर्मशासनप्रवर्तनकाले इत्यर्थः, क्षणः-परमानन्दपदप्राप्तिलक्षण उत्सवो यत्र तादृशम् अकरोः कृतवान्, जनानु-मुखचाटवः जनानां-लोकानाम् अनुमुखं-सम्मुखं-जनानुमुखं, जनानुमुखं चाटु-मनोहरवचनं येषां ते जनानुमुखचाटवः, स्वसमीपवर्तिजनहृदयङ्गमवचनव-क्तारः, तरुणसत्कृतप्रातिभाः तरुणैः-युवजनैः सत्कृता-बहुमानपुरस्कृता-तरुणसत्कृता, प्रातिभा-नवनवोन्मेषशालिनी बुद्धिः प्रतिभा, तयोल्लसिताः पदार्थाः प्रातिभाः, तरुणसत्कृताः प्रातिभा येषां ते तरुणसत्कृतप्रातिभाः, युव-जनानुमोदितमतिमाशालिनः, एतादृशाः सन्तः परे जिनव्यतिरिक्ता-एकान्तवादिनः, प्रवृत्तिपरमार्थं प्रवृत्तिरेव परमः-उत्कृष्टः, अर्थः-प्रयोजनं यत्र स प्रवृत्ति-परमार्थस्तं परमार्थं तात्त्विकार्थम्, आहुः कथयन्ति ते च प्रवृत्तिप्रधाना-न्यानपि कर्माणि प्रवर्तयन्त्येव, येन तदुपदेशस्थितानां जनानां चिरकालं भवभ्रमणमेव भवति, दूरे तेषां निर्वाणमित्याशयः ॥ ७ ॥

नियतिस्वभावकालपौरुषकर्मणां पञ्चानां कार्यमात्रे कारणानां परस्परसह-कारिणामपि सतां क्वचित् कार्यं कस्यचित् प्राधान्यमाश्रित्य कारणत्वविवक्षया सकलनयमयै जिनसमये नियतिवादादयः पञ्च वादास्तुल्यकक्षा विराजन्ते, एवमपि तथाविधसमयप्रणेतुर्भगवतो जिनस्य प्रतिपक्षवादोपदर्शितेन स्वान्यवाद-गतदोषेण न मालिन्यमित्याशयमस्याकमित्युपदर्शयति--

> क्वचिन्नियतिपक्षपातगुरु गम्यते ते वचः
> स्वभावनियताः प्रजाः समयतन्त्रवृत्ताः क्वचित्।

स्वयकृतभुज क्वचित् परकृतोपभोगा पुन-
र्न वा विशदवाद! दोषमलिनोऽस्यहो विस्मय ॥ ८ ॥

क्वचिदिति । "विशदवाद! ते वच क्वचिद् नियतिपक्षपातगुरु गम्यते' क्वचित् स्वभावनियता प्रजा, क्वचित् समयतन्त्रवृत्ता, क्वचित् स्वयंकृतभुज, क्वचित् पुन परकृतोपभोगा, अहो विस्मय, न वा दोषमलिनोऽसि" इत्यन्वय । **विशदवाद!** विशद -एकान्तवादापतद्दोषमालिन्यरहितत्वेन निर्मल, वाद -स्याद्वादसिद्धान्तो यस्य तत्सम्बोधने तथा, एवविध हे जिन! ते तव, वच वचन, समयमहोदधि क्वचित् स्वस्यैव प्रदेशे विषये वा, एवमग्रेऽपि, **नियति पक्षपातगुरु** नियतौ-नियतिबलादेव प्रतिनियतसमय प्रतिनियतदेश प्रतिनियत-स्वभावाद्याकलित वस्तूत्पद्यत इत्येव कार्यमात्र नियतिरेव कारणमित्यस्मिन्, य पक्षपात -आग्रह, तेन गुरु गौरवशालि-नियतिपक्षपातगुरु **गम्यते** ज्ञायत, **स्वभावनियता प्रजा** क्वचिदित्यस्यात्रापि सम्बन्ध, ते वचो गम्यत इत्यस्यापि सम्बन्ध एवमग्रेऽपि, क्वचित् स्वभावनियता स्वभावेन नियता -स्वभावनैव सर्वे पदार्था भवन्तीति प्रकर्षेण जायन्त इति **प्रजा** कार्यमात्रम्, इति ते वचो गम्यत इत्यर्थ, क्वचिदित्यस्य पूर्ववद् व्याख्यानम् **समयतन्त्रवृत्ता** समयस्य-कालस्य तन्त्रेण-अधीनत्वेन, वृत्ता -सम्पन्ना प्रजा इति सम्बन्ध, सर्वे पदार्था कालादेव जायन्ते इत्यर्थ, क्वचित् **स्वयंकृतभुज** स्वयंकृतेन-स्वक्रियया स्वप्रयत्नेन स्वपुरुषकारेणैवेति यावत्, भुञ्जते-ये फलमनुभवन्तीति स्वयंकृतभुज, पुरुषकारेणैव सर्वे कार्यजातमुद्भवतीति ते वचो गम्यत इत्यर्थ क्वचित् पुनः **परकृतोपभोगा** परस्मिन् जन्मनि कृत कर्म-परकृतं, तस्योपभोग -तज्जन्यसुखदुःखानुभवो येषां ते परकृतोपभोगा, न नियत्या न स्वभावेन न कालेन न वा पुरुषकारेण फलनिष्पत्ति किन्तु पूर्वजन्मकृतशुभाशुभकर्मलक्षणादृष्टादेव सर्वं भवतीति ते वचो गम्यत इत्यर्थ एव परस्परविभिन्ननयाश्रित पञ्चवादप्रभानेऽपि **न वा** नैव, **दोषमलिनोऽसि** दोष -अन्योन्य वादेनोद्भावितो यो दोष तेन मलिन -जिनप्ररूपितेषु नियत्यादिवादेषु परस्परोद्भाविता इमे दोषा इत्येवमेकान्तवाद्याम्रेडितापवादजनितमालिन्यवान् नैव भवसि, विभिन्ननयाकलितापेक्षाभेदेन पञ्चानामपि वादाना निर्दुष्टत्वात्, इति अहो **विस्मय** आश्चर्यमस्माक मन्दमतीनामित्यर्थ । नियत्यादिवादाश्च शास्त्रवार्तासमुच्चये सम्यक् प्ररूपिता विशेषजिज्ञासुभिस्तत एवावधार्या ॥ ८ ॥

निमीलितविलोचनस्य जगत उन्मीलितलोचनत्वं त्वयैव सम्पादितमित्याह—

परस्परविलक्षणाश्च न च नामरूपादय
क्रियापि च न तानतीत्य न च ते क्रियैकान्तत ।
निरोधगतयस्त एव न च निष्क्रिया निश्चया
निमीलितविलोचनं जगदिदं त्वयोन्मीलितम् ॥ ९ ॥

परस्परविलक्षणाश्चेति । 'नामरूपादय परस्परविलक्षणाश्च न, तानतीत्य क्रियापि न च, ते क्रियैकान्ततो न च, त एव न च निरोधगतय निष्क्रिया निश्चया न च निरोधगतय, निमीलितविलोचनमिदं जगत् त्वयोन्मीलितम्" इत्यन्वय । नामरूपादयः नामाऽऽकृति द्रव्य भावा, परस्परविलक्षणा अन्योन्य सर्वथा वैलक्षण्यभाज, न च नैव, नाम्नोऽपि घटात्मस्वरूपस्य घकाराकाराटकारोत्तराऽस्वरूपानुपूर्वीलक्षणाकृतिमत्वात्, उत्तरघकाराद्यपरपर्यायापेक्षया द्रव्यरूपत्वात्, वर्तमानघटस्वरूपभावरूपत्वात्; कम्बुग्रीवादिमत्स्थानलक्षणाकृतरपीयमाकृतिरिति नामकरणेन नामत्वात् उत्तरपर्यायकारणत्वेन द्रव्यरूपत्वात् वर्तमानाकृतिस्वरूपत्वेन भावत्वात् घटादिकारणमृद्द्रव्यस्यापि मृदिति नामकरणेन नामत्वात् पिण्डरूपेण मृदो-वस्थानलक्षणाकृतिमत्वात्, वर्तमानमृत्स्वरूपतया भावत्वात् घटात्मलक्षणभावस्यैव घटोऽयमिति नाम क्रियत इति नामत्वात् पृथुबुध्नोदराकृतिमत्वात्, उत्तरपर्यायकारणत्वेन द्रव्यत्वात् कथञ्चिदविष्वग्भावलक्षणसम्बन्धस्य सम्बन्धमात्रव्यापकत्वेन नामाकृत्यादीनां यत्किञ्चित्सम्बन्धसद्भावे तादात्म्यस्यावश्यम्भावादिति नामरूपादीनां सर्वथा वैलक्षण्यं नास्तीत्यर्थ । तान् नामरूपादीन्, अतीत्य अतिक्रम्य, नामरूपादिकं विहायेत्यर्थ, क्रियापि आगमविहितानुष्ठानादिकमपि न च नैव भगवन्नामरूपादिकं परित्यज्य तदर्थेन स्तुति वन्दनादिक्रियाऽपि नोपपद्यत इत्यर्थ । ते सक्रिया नामरूपादय, क्रियैकान्तत क्रियामात्रत न च नैव, ये कश्चिन्नामरूपक्रियादयस्ते क्रियामात्रतो नैव, किन्तु ज्ञानादिसहकृतक्रियात एव, उपादानप्रत्यक्षेष्टसाधनताज्ञानकृतिसाध्यताज्ञानजन्यचिकीर्षाजन्यप्रवृत्तित एव घटाद्युत्पत्ते परेणाभ्युपगमात्, सम्यग्ज्ञानदर्शनसहकृतचारित्रादेव मोक्षोद्भवस्य सिद्धान्तसिद्धत्वात्, सम्यग्ज्ञानादरपि कारणान्तरसव्यपेक्षतप स्वाध्यायादेरेवोत्पत्ते, न तु क्रियामात्रत इत्यर्थ । त एव केवलनामरूपादय क्रिया चैव, न च नैव, निरोधगतय

कर्मपुद्गलादाननिरोधस्य नतय –साधनानि, किन्तु ज्ञानसहकृता एव, निश्चया निश्चयात्मकज्ञानान्यपि, विक्रिया क्रियाविकला, निरोधगतय, न च नैव।

"न कर्मणामनारम्भान्नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते। न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥" इति गीतावचनं चात्र संवादकम्। इत्थमुपदर्शनेन निर्मीलित विलोचन निमीलित-पक्ष्मपुटकाच्छादित, विलोचनं-नेत्रं यस्य तन्निमीलित विलोचनम्, अज्ञानात्मकपक्ष्मपुटकाच्छादितज्ञानात्मकलोचनकमिति यावत्, इदं परिदृश्यमानं जगत् माणिक्यदर्पण हे भगवन्! त्वया, उन्मीलित उद्घाटितपक्ष्मपुटकनेत्रं कृतमित्यर्थ ॥ ९ ॥

अपरमप्युपदर्शनान्तरं भगवता वचनमात्रेणापराजितैर्निर्निमेषमतिर सुष्ठुवस्था पितमित्याह—

न कश्चिदपि जायते न च परत्वमापद्यते
प्रतिक्षणनिरोधजन्मनियताश्च सर्वाः प्रजाः।
य एव च समुद्भव स विलय प्रतिस्व च तौ
तवापरमिदं मन स्वनलसैर्निरातं वचः ॥ १० ॥

न कश्चिदपि जायत इति। "कश्चिदपि न जायते, परत्वमापद्यत न च, सर्वा प्रजा प्रतिक्षणनिरोधजन्मनियताश्च, य एव च समुद्भव स विलयः तौ च प्रतिस्वं, तव इदमपरं वच अनलसैर्मनस्सु निखातम्' इत्यन्वयः। कश्चिदपि कोऽपि पदार्थ, न जायते सर्वथा स्वाधिकरणक्षणध्वंसानधिकरणक्षणसम्बन्धात्मकोत्पादवान्न भवति, पूर्वं सर्वथाऽसत उत्पादोपगमे शशशृङ्गादेरप्युत्पादः प्रसज्येतेत्यत पूर्वं कथञ्चित् सत एवोत्पादोऽभ्युपेयः, एवञ्च तस्य सर्वेऽपि क्षणा स्वाधिकरणक्षणपूर्ववर्तिक्षणध्वंसाधिकरणा भवन्ति स्वाधिकरणक्षणध्वंसानधिकरण क्षणाप्रसिद्ध्या तत्सम्बन्धरूपोत्पादस्याप्यप्रसिद्धेः, एतेनासत्कार्यवाद प्रतिक्षिप्तः। सर्वथापरिणामवादं पूर्वस्वभावं सर्वथा परित्यज्योत्तरस्वभावरूपेण परिणमत इत्येवंस्वरूप प्रतिक्षिपति-परत्वं पूर्वस्वभावात्यन्तभिन्नस्वभावत्वम्, आपद्यते प्राप्नोति, न च नैव, पूर्वस्वभावविनाशे स्वभावस्वभाववतोरभेदात् स्वभाववतोऽपि विनाशेनासत्त्वस्य परस्वभावाश्रयत्वासम्भवात्; तर्हि पदार्थाः कीदृशा? सर्वा प्रजाः सर्वाणि वस्तूनि, ... निरे...

निरोध -विनाश, जन्म-उत्पादश्चेति-प्रतिक्षणनिरोधजन्मनी, प्रतिक्षणनिरोध जन्मान्यो नियता -व्याप्ता -प्रतिक्षणनिरोधजन्मनियता, प्रतिक्षणं केनचिद्रूपेण नश्यन्ति केनचिद्रूपेणोत्पद्यन्ते, निरन्वयोत्पादविनाशयोरसम्भवात् केनचिद्रूपेण तिष्ठन्ति चेत्यर्थ ; एतेन सदसत्कार्यवाद कथञ्चिद्रूपेणावस्थित एव पूर्वरूपं परित्यज्य रूपान्तरेण परिणमत इत्येव कथञ्चित्परिणामवादश्च नैयायिकाभ्युपगमपथ नीत इति। उत्पत्तिविनाशयो कथञ्चिद्भेदोऽपीत्याह-य एव च य एव पुन, समुद्भव उत्पाद स उत्पाद, विलय विनाश, तौ च उत्पाद-विनाशौ च, प्रतिसख्यानि प्रतिव्यक्ति, हे जिन!, तव इद भवन्तरोपदर्शितम्, अपर पूर्वोक्तवचनभिन्न, वच: वचनम्, अनलसै आलस्यरहितै यथासमर्थ स्वाध्यायव्यसनपरायणै, मनस्सु अन्त करणेषु, निखात तथाऽवस्थापितं यथा बहिर्न गच्छति, भूमौ निखात रत्नादिकं यथा तत्रैवावतिष्ठते, कायकार्य चाप्यते तथेदमपीत्यर्थ ॥ १० ॥

कार्यकारणभावेन भवहेतु भोक्त्रादीनां भिन्नतया सरलमनसादयतो गुम्फन मयाकृतं जिनेनैव कृतम्, अन्योपदिष्टभवहेत्वादिस्वरूपव्याख्यव्यवस्थितत्वाज्जिनो पदिष्टभवहेत्वादिस्वरूपस्यैव स्याद्वादमर्यादया व्यवस्थितत्वादित्याह—

> पृथग् भवहेतुरस्ति न च भोक्तुरन्यो भवो
> प्रसूतिरपि जायमानमतितोऽस्ति नान्या न च।
> स्थितिर्गमनमुन्नतिर्व्ययमनमिष्टयो वुद्धय-
> स्तथत्वनवबद्धपूर्वमपरं प्रबद्ध त्वया ॥ ११ ॥

पृथग् भवहेतुरस्तीति। "भवहेतु पृथङ् नास्ति, भोक्तुरन्यो भवो न च, प्रसूतिरपि जायमानमतितोऽन्या नास्ति ['जायमानमतिना' इत्यस्य स्थाने जायमानमतितो' इति पाठो युक्त] स्थितिगमनमुन्नतिर्व्ययमनमिष्टयो वुद्धयस्तथा, न च, अपरैरित्यनवबद्धपूर प्रबद्ध त्वया प्रबद्धम्' इत्यन्वय। भवहेतु भवस्य-संसारस्य, हेतु पृथग् एकान्तेन भवाद् भिन्नो, नास्ति न विद्यते, प्रवाहतो भवस्यानादित्वेन तदन्य पातितो भवस्य कारणतया यद्यभिमत तस्यापि भवान्तर भवाभिन्नतयाऽस्तित्वाभावात्, पदार्थसमूहात्मकस्य भवस्य समूहसन्निविष्टैकैकस्य समूहिनो भवत्वाभावे तत्समूहस्यापि भवत्वासम्भवात्, प्रत्येकावृत्तिधर्मस्य

समुदायाकृतित्वात्; भोक्तु सुखदु खाद्युपभोगकर्तुरात्मन, अन्यो भिन्न, भव ससार, न च न विद्यते भोक्तृ-भोग्य-तदुपादानादिसमष्टिरेव ससार समुदायस्य च समुदायात्मन एव भावो न तु तद्भिन्नस्येति; भवति-उत्पद्यत इति व्युत्पत्त्या भवस्योत्पत्तिरूपत्वेऽपि तद्बुद्धिरेव तस्सेति ततो व्यतिरिक्तस्य तस्य नास्तीत्याह—प्रसृतिरपि उत्पत्तिरपि, जायमानमतित जायमानस्य-उत्पद्यमानस्य, मतित -ज्ञानात्, अन्या भिन्ना, नास्ति न विद्यते स्थिति अवस्थानम् गमन उत्तरदेशसंयोगानुकूला क्रिया, उन्नति उत्कर्ष, व्यसन द्यूताद्यासेवनं सकष्टं वा, इत्यय यागादय, युद्धय प्रत्यक्षादिज्ञानानि, तथा न च तद्भिन्नो भिन्ना नैव, अपरै अन्यवादिभि, इति एवं प्रकारेण, अनवयद्धपूर्व पूर्व-पूर्वकाले, अनवबद्ध-न भवबद्ध-भवहेतुमोक्षादिरूपेण न सघटितम्, अनवबुद्धमिति पाठे तु पूर्वमज्ञातमित्यर्थ, हे जिन! त्वया प्रबद्ध प्रकर्षेण सङ्कलितम्, स्याद्वादावलम्बनेन कथञ्चिद् भवाद् भवहेतु पृथग्, भवोऽपि भोक्तु कथञ्चिद्न्य इत्येवं दिशा सङ्घटितमिति यावदित्यर्थ प्रबुद्धमिति पाठे तु प्रकर्षेण ज्ञातमित्यर्थ ॥ ११ ॥

त्वं परमार्थतत्त्वग्रहयालुर्ना परम सुन्दर, त्वदुपदिष्टप्रकारेणैवात्मन परमात्मतेत्याह—

स्वभावनियतस्त्वया जिन! न कश्चिदात्मोदित-
स्त्वमेव च पर ललाम परमार्थतत्त्वार्थिनाम्।
असम्भ्रमनाशमेकममितक्षयस्थानिन
यथैनमवदस्तथैव परमात्मताऽस्यात्मन ॥ १२ ॥

स्वभावनियत इति। "हे जिन! कश्चिदात्मा स्वभावनियतस्त्वया नोदित, च-पुन परमार्थतत्त्वार्थिनां त्वमेव परं ललाम, असम्भ्रमम् अनाशम् एकम् अमितक्षयस्थानिनम् एनं यथाऽवद तथैवाऽस्याऽऽत्मन परमात्मता" इत्यन्वय। कश्चिदात्मा कोऽप्यात्मा, स्वभावनियत अयमात्मा किञ्चिज्ज्ञस्वभाव, अयमात्मा सर्वज्ञस्वभाव, अयमात्मा परमात्मस्वभाव इत्येव विभिन्नस्वभावे नियत-अवस्थित त्वया जिनेन, न नैव, उदित कथित, च पुन, परमार्थतत्त्वार्थिनां परमश्चासावर्थश्च परमार्थ परमार्थ एव तत्त्व-परमार्थतत्त्वं, परमार्थतत्त्वमर्थयन्त इति परमार्थतत्त्वार्थिनस्तेषां परमार्थतत्त्वार्थिनां,

भवान् कथयतीति फलितार्थ, क्षमाशब्दश्चाव्ययेऽपि पठितोऽस्ति, तस्येह ग्रहणे द्वितीयायामपि 'क्षमा' इति स्वरूपाच्च इतिशब्दाध्याहारापेक्षा, क्षमामवाप्य इति तदर्थ, अस्मिन् पक्षे न पर्यायनयप्राधान्याश्रयणापेक्षा, न वा शतृप्रत्ययोत्पाद नविडम्बना, तथाहि-"रुष हिंसायाम्" "रुष रोषे" "रुषण् रोषे" इति त्रयाणामपि धातूनां शतृप्रत्यये क्रमशो 'रोषन् रुष्यन् रोषयन्' इति रूपाणि भवन्ति, 'रुषन्' इति न कस्यापि एतदर्थं तुदादिगणकल्पना कल्पया भवति, सा-पि नेदानीं कर्तव्येत्यर्थ। अभ्युदयति अभितः उत्कर्षे, विकृति विकृति, न नैव, इति स्वमात्थ, अयं भाव -अभ्युदयति किञ्चिदमन् कैवल्यत्वमप्यवाप्य, सा सदैव पयत्नमावरणापगमाद्याविर्भूतति न विकृतिरिति। अतिमार्दव अतिरेकशालिनी मृदुता-नम्रता मानम् अभिमान न अर्थात् मानमेव, इति स्वमात्थ, 'सर्वतो नम्रीभूय मया ईदृक् कार्य साध्यत' इत्याद्याशयादिना यत्र तत्र क्रियमाणा मृदुता स्वाभिमानमेवेति भाव, यद्वा अनुप्रासानुरोधेन "न मानमतिमार्दवम्" इति स्थाने "न नाममतिमार्दवम्" इति पाठान्तरे तु-अतिमार्दवम्, नाम नमनं नम्रीभावं मानामात्रमिति यावत्, न न स्वमात्थ इति व्याख्येयम्। एवम्-आर्जव ऋजुता सरलता, निकृति दम्भ, न न नाम अर्थात् दम्भ एव इति स्वमात्थ, स्वकार्यसाधनाय केवल बहिर्वृत्त्या दर्श्यमाना ऋजुता दम्भ एवेत्यर्थ। ऋत सत्यम्, वितथमेव असत्यमेव, इति स्वमात्थ, सद्भ्यो हित सत्यमिति व्युत्पत्त्या यथार्थमपि वचनं यदि परपीडाकरं भवेत् तदा तद् असत्यमेवेत्यर्थ, गुप्ति कायादिचेष्टापरिहार, अथवा तप आहारत्याग, किल्बिष पापमेव, इति स्वमात्थ, बकस्य मत्स्य-ग्रहणार्थं कायगुप्ति पापमेव, एव शत्रुमारणादिशक्तिसम्पादनकृते क्रियमाण तप पापमेवेत्यर्थ, क्वचित् "गुप्तिरयतिस्तप" इति पाठ, तत्र अयति यमा भाव, गुप्तिर्यमाभाव एव इति स्वमात्थेत्यर्थ, विमुक्तिमपि विशिष्टत्यागमपि बन्ध बन्धनमेव, त्वमात्थ, अङ्गारमर्दक-विनयरत्नादीनां विशिष्टत्यागमयी प्रव्रज्यापि दुष्टाशयाद् कर्मबन्धनफलैव नान्यथा, नान्यथा यद् वस्तु साधारण-जनेन प्रतीयमानस्वरूपतो विवक्षाभेदेनान्यथा-विपरीत न भवति तद् तद् वस्तु न तथा प्रतीयमानस्वरूपमपि न भवितुमर्हति, स्वद्रव्यादित सत्त्वेन परद्रव्यादितोऽसत्त्वनाकलितस्यैव वस्तुत्वादिति, भगवन् भवदभिहितं चारुतर मेवेति भाव ॥ १४ ॥

एकान्तेन कर्तृ भोग्यादेरभावप्रतिपादने भवतो निश्चयापेक्षं [illegible]

न कश्चन करोति नापि परिभुज्यते केनचि-
न्न वेद्यमपि किञ्चिदस्ति न च न क्रियाभूतय'।
भवन्न च भवान्तरं व्रजति कश्चिदभ्येति वा
गतिं न च विना भवोऽस्त्यभव! निश्चितं ते [illegible]

न कश्चनेति। 'कश्चन न करोति नापि केनचित् [illegible] न च किञ्चिदस्ति, क्रियाभूतयो न, भवन् भवान्तरं न [illegible] न च गतिं विना भवोऽस्ति, हे अभव! ते वचो निश्चितम्' [illegible] कोऽपि पुरुष, न नैव करोति किञ्चिदपि कार्य [illegible] नापि नैव, केनचित् कनापि पुरुषेण, परिभुज्यते [illegible] भवति तस्मान्नास्ति भोक्ता भोग्याभावाद् भोक्तुरभावः, [illegible] नास्ति, वेद्याभावाद् वेदकस्याप्यभाव इति नास्ति [illegible] किमपि वस्तु अस्ति-सत्ताश्रय, तथा चाश्रयाभावा[illegible] भूतय पचन-पठनादिलक्षणक्रियोत्पत्त्यादय, न [illegible] व्यापकादीनामप्यभाव भवन् पूर्वकृतकर्म[illegible] परभव, न व्रजति न गच्छति, भवस्थितस्य [illegible] भावो नास्तीत्यर्थ वा अथवा, कश्चित् कोऽपि [illegible] भवान्तरं नागच्छति, मरणानन्तरं जन्म [illegible] गमनस्वरूपं संसरणं संसारो नास्तीत्यर्थ गतिं [illegible] गतिं विना भव संसारो न च नैव अस्ति [illegible] सोऽभवस्तस्य संबोधने-हे अभव! ते तव, [illegible] समुच्चयम्, कर्तृ भोक्त्रादेर्व्यावहारिकत्वात्, [illegible] त्वात्तान्यत्वान्येन सम्बन्ध, कर्तृत्वभोक्तृ[illegible] सम्भवन्तीत्याशय ॥ १५ ॥

यदा परवादिनो निश्चयनय परपी[illegible] भवता प्रशमहेतुतया स योजित इत्युच्यते—

वियोजयति चासुभिर्न च [illegible],
शिवं च न परोपम[illegible]।

नधाय नयमभ्युपैति च परान्न निघ्नन्नपि
त्वयाऽयमतिदुर्गमः प्रशमहेतुरुद्योतितः ॥ १६ ॥

वियोजयतीति । "असुभिर्वियोजयति च, वधेन नयुज्यते न च, परोपमर्द-पुरुषस्मृत शिव न च विद्यते परान् निघ्नपि च वधाय नय नाभ्युपैति, हे भगवन्! अतिदुर्गमोऽय प्रशमहेतु त्वयोद्योतित" इत्यन्वय । असुभि प्राणै, वियोजयति च प्राणिनं विघटयति च, न च वधेन हिंसया सयुज्यते सयुक्तो भवति, यागादौ छागादिक प्राणिन यज्ञकर्ता पुरुष खड्गप्रहारेण घातयति ।

"यज्ञार्थं पशव सृष्टा यज्ञार्थं पशुघातनम् ।
अतस्त्वा घातयिष्यामि यस्माद् यज्ञे वधोऽवध ॥

इत्यादि वचनं प्रमाणीकुर्वन् वधेन-हिंसादोषेण सयुक्तो न भवति "मा हिंस्यात् सर्वा भूतानि" इति श्रुतिवचनेन यज्ञाङ्गहिंसातिरिक्तहिंसाया एव प्रतिषेध इति दुर्दुरमीमांसकमते चेदम् परोपमर्दपुरुषस्मृते परस्य-द्वितीयस्य, उपमर्देन-निषेधेन, या पुरुषस्मृति-अद्वितीयब्रह्मज्ञान तस्मात् स्मरणस्यात्र विशिष्टज्ञानरूपत्वात्, शिव कल्याणं मोक्षसुख वा, न विद्यते अद्वितीयब्रह्मण एव पारमार्थिकत्वात्, बन्धमोक्षादिक किमपि नास्तीति वेदान्तिन सद्भिरुक्ते, परान् परप्राणिन निघ्नन्नपि मारयन्नपि, वधाय वधार्थं नय नीतिवचन न नव, अभ्युपैति स्वीकरोति काशीमरणान्मुक्तिरित्यादिवचन प्रमाणीकुर्वन् कादया यत्रविधानेन प्राणिन निघ्नन् अनेनायमसृत एवत्यध्यवस्यन् न घातको भवतानि हे भगवन्! अतिदुर्गम अतिशयेन दु खेनावबोद्धु शक्य, अति गम्भीर इत्यथ अयम्, अनन्तरोपवर्णितो निश्चयनयवाद, । प्रशमहेतु प्रशमकारण, त्वया सप्तनयमयप्रमाणसूद्घाभिविक्तकेवलज्ञानवता भवता, उद्योतित उद्द्योतित ।, अय भाव -प्रणयिजनमरणादिजनितशोकादिसकुलान् लोकान् निजनिधनभयभीतान् वा जनान् 'अयमात्माऽविनाशी न कदाचन म्रियते, कवचं देहपरावर्तनादिक भवतात्यत शोकादिना' इत्यादिनिश्चयनयवचनेन शोकादीनपाकृत्य परमोपशमभार नयति निज इति विनेन निश्चयनय प्रशमहेतु तया समुद्योतित ॥ १६ ॥

जिनवचनविमुखा पापभीरव आदृतसत्या परहितरुचयोऽप्यकल्याणमेवा नुभवन्ति, हे जिन ! तव वचनविरता एव कल्याणमनुभवन्तीत्याह—

अपुण्यपथभीरवो वचनसत्य ! सत्यादरा
पतन्त्यशिवमेव सत्यवचनार्थमूढा जनाः ।
परप्रियहितैषिणश्च बहुयातनापाणयः
समन्तशिवसौष्ठवं तव न ये वचः सनताः ॥ १७ ॥

अपुण्यपथभीरव इति । "हे वचनसत्य ! ये अपुण्यपथभीरवः सत्यादराः सत्यवचनार्थमूढाः परप्रियहितैषिणश्च बहुयातनापाणयो जनाः, तव समन्तशिव सौष्ठवं वचो न सनताः, अशिवमेव पतन्ति" इति सम्बन्धः । हे वचनसत्य ! वचनं सत्यं यस्य स वचनसत्यः, यद्वा वचने-प्रतिपादने, सत्यः-यथार्थः, सत्य वक्तेत्यर्थः, तत्सम्बोधने-वचनसत्य !, ये अनिर्दिष्टनामानः केऽपि, सत्यादराः सत्ये आदरः-बहुमानो येषां ते सत्यादराः; सत्यवचनार्थमूढाः सत्यवचनस्यार्थे मूढाः-ज्ञानविकलाः, अस्य सत्यवचनस्यायमर्थः सत्यं इत्यर्थनिर्णयात्मक ज्ञानरहिताः च पुनः, परप्रियहितैषिणः, परस्य यत् प्रियं-मनोनुकूलं हितम्-आयत्यामानन्ददायकं-परप्रियहितं, तदैषिणः-तदिच्छकाः, कयोपायेन परस्य प्रियं हितं स्यादित्यनवरतं तदुपायान्वेषणव्यग्राः, बहुयातनापाणयः बहवो यातनाः-परभयोत्पादकाः खड्गादयः पाणौ येषां ते बहुयातनापाणयः, एवंविधाः, जनाः लोकाः तव जिनस्य, समन्तशिवसौष्ठवं अत्यन्तकल्याणैकमनोहरं वचः वचनं, सनताः सम्यक् प्रणताः न नैव वस्तुगत्या अपुण्यपथभीरवो यदि किमिति हिंसादिप्रधानयज्ञादिक्रियामनुतिष्ठन्ति ?, यदि च सत्यादरास्तर्हि वचनसत्यस्य जिनस्य सत्ये वचस्येवादरः समुचितस्तेषां, जिनवचनातिरिक्तवचना दराश्च न वस्तुतः सत्यादराः, जिनवचनातिरिक्तवचनार्थाभिज्ञाश्च सत्यवचनार्थ मूढा एव अन्यवचनार्थस्य सत्यवचनार्थत्वाभावात्, यदि च वस्तुगत्या परप्रियहि तैषिणः किमिति परक्षोभकरं खड्गादिकं पाणौ धारयन्ति ?, खड्गादिपाणयश्च न वस्तुतः परप्रियहितैषिणः, कल्याणैकनिकेतनजिनवचनप्रणामविमुखानामकल्याणै कनिकेतननरकादिगतिनिपातो युक्त एवेत्याशयः ॥ १७ ॥

हे जिन ! मदपराहतजनैर्दुर्वारणाय भवदीयवचनामृतं पीयत इत्याह—

य एव रतिहेतवः समफलास्त एवार्थतो
न च प्रशमहेतुरेव मतिविभ्रमोत्पादकः ।

य एव च समुद्भव स विलय प्रतिक्षणं च तौ
तवामृतमिदं वचः प्रतिहतैर्गदै (दे) पीयते ॥ १८ ॥

य एवेति । 'य एव रागादिजनक एव शमजनक प्रशमहेतुरेव मतिविभ्रमोत्पादको न च, य एव समुद्भव स विलयश्च, तौ च प्रतिक्षणम्, हे वीर ! गदैः प्रतिहतैस्तवेदं वचोऽमृतं पीयते ' इत्यन्वय । य एव ये कचन कामिनी प्रमुखा पदार्थाः, रतिहेतवः रागजनकाः, त एव निष्कामिनीप्रमुखा पदार्था एव अर्थात् परम्परया, शमजनका इत्यर्थ, 'समफला' इति स्थाने 'शमफला' इति पाठ सम्यगाभाति, तथा च शमफला कामिन्यादिकं व्यक्तिविशेष वा समाश्रित्य वैराग्यादुत्पन्ना प्रशमरसजनका भवन्ति; नन्वेवं सति रागहेतूनां शमहेतूनां च साङ्कर्याद् भवदुपदर्शितः प्रशमहेतुरेव मतिभ्रमकारको भविष्यतीत्याशङ्कायामाह—न च प्रशमहेतुरित्यादि । प्रशमहेतुरेव प्रशमजनकत्वेनाभिमतो रागादिजनकपदार्थ एव मतिविभ्रमोत्पादक यदि रागहेतुरेव शमहेतुस्तदा वस्तुगत्या क शमहेतु को रागहेतुरिति नियमाभावात् मतिभ्रमजनक इति न च नैवाशङ्कनीयमित्यर्थ; कुत एतदित्याह—य एव समुद्भव य एव रागादीनामुत्पाद, स विलय विशिष्टो लयो विनाशो यस्य स तथा, उत्पत्तिमतो वश्यं विनाश इति नियमात् समुत्पन्नस्य रागस्य विनाशे सति वैराग्यात् प्रशमो भविष्यतीत्यर्थः ; ननु एतन्नियमे किं बीजमित्याह—प्रतिक्षणं प्रतिव्यक्ति, तौ उत्पादविनाशौ, भवत इति शेष, हे वीर ! तव नित्यम् इदं अनन्तरोक्तम्, वचोऽमृतं अमृतवद् रस्यमानं सद् आनन्दकन्दोल्लास कत्वाद् वचनरूपममृतम्, प्रति अर्थात् इति शेषः अवशिष्टं स्वत्कृतवचनामृतपानजनकभाग्यशून्यैः, गदं विषं पीयते, यद्वा 'गदै' इति स्थाने 'गदै' इति पाठ, गदैः गदशब्द -कृष्णानुज रोगे कथने विषे च वर्तते, आवृत्त्या च रोगमयैः विषमयैश्च, परवादिवचनैः, प्रतिहतैः सञ्जातज्ञानस्वरूपाघातैः, पीयते ज्ञानस्वरूपावाप्तिलक्षणरोगनिवर्तनेन हृदयगतं क्रियत इत्यर्थ ॥ १८ ॥

अहन्त्वममत्वाद्यभिमाने विद्यमाने सति यथास्थितस्य न प्रशान्त्युदयो न वा भेदकारणरागद्वेषनिवृत्तिरित्याह—

ममाहमिति चैष यावदभिमानदाहज्वर
कृतान्तमुखमेव तावदिति न प्रशान्त्युन्नय ।

यत्र सुखपिपासितैरयममानर्थोत्तरै
परैरपसद कुतोऽपि कथमप्यपाकृष्यते? ॥ १९ ॥

ममेति। 'ममेति अहमिति चैषोऽभिमानदाहज्वरो यावत् तावत् कृतान्तमुख मेवति प्रशान्त्युद्यमो न, यत्र सुखपिपासितैरनर्थोत्तरे परैरयमसावपसद, कुतोऽपि कथमप्यपाकृष्यते?' इत्यन्वय । ममेति-मम कलत्र मम बान्धवो मम पुत्रो मम माता मम पिता मम मातामहो मम मातुल इत्याद्याकार इत्यथ, अहमिति-अह ब्राह्मणोऽह श्रोत्रियोऽह धनिकोऽह ग्रामाधिपतिरह राजेत्याकार इत्यथ, एष प्रत्यक्षात्मक, अभिमानदाहज्वर अभिमान एव दाहज्वर - शरीरसतापकारी ज्वरोऽभिमानदाहज्वर, यावत् यावत्काल वर्तते, तावत् तावत्कालं, कृतान्तमुखमेवेति-कृता तस्य-मृत्यो, मुखमेव-मुखप्रविष्टत्वमेवेत्येत स्मात् कारणात्, प्रशान्त्युद्यम प्रकर्षेण शान्तेरुद्यम, न नैव यत्र सुख पिपासिते यत्राश्च सुख च यत्र सुखे तयो पिपासा-यशो मे स्यात् सुख च मे स्यादित्याकारिकेच्छा, तदाश्रयै, यश सुखकामुकैरित्यथ, अनर्थोत्तरै अनथमनिष्टमुत्तरकाले येषा तेऽनर्थोत्तरास्तै, उत्तरकालेऽवश्यमनिष्टप्राप्तिमद्भि, परै जैनभिन्नैर्जनै रागद्वेषाक्रान्तै, अयमसावपसद देवदत्तोऽय मम शत्रु रत्यन्तापकारकारी, असौ मम छिद्रान्वेषी इत्यादिस्वरूप आभास, यद्वा अपसद अधम अयमस्मौ सोऽयमभिमानज्वर, कुतोऽपि कस्मादपि देशकालादे, कथमपि केनापि प्रकारेण, अपाकृष्यते? दूरीक्रियते? काक्वा न कुतोऽपि न कथमप्यपाकर्तुं शक्यत इत्यथ ॥ १८ ॥

हे जिन! यथा त्वमुपदिशसि तथैव हितपरीक्षकैरुपेयत प्रकारान्तरस्य हित त्वाभावादित्याह—

न दु ख-सुखकल्पनामलिनमानस सिद्ध्यति,
न चागममदादरो न च पदार्थभक्तीश्वर ।
न शून्यघटितस्मृतिर्न शयनोदरस्थो न वा
यथात्थ न तत पर हितपरीक्षकैर्मन्यते ॥ २० ॥

न दु खसुखकल्पनेति। "सुख-दु खकल्पनामलिनमानसो न सिध्यति, आगममदादरो न च सिध्यति, पदार्थभक्तीश्वरो न च सिध्यति, शून्यघटित

स्मृति न सिध्यति, शयनोदरस्थो न सिध्यति, पर यथार्थ तत्र हितपरीक्षकैन मन्यते न वा" इत्यन्वय । सुख दु खकल्पनामलिनमानसः सुख च दु ख च सुख दु खे तयो कल्पना सुख दु खकल्पना, सुखदु खकल्पनया मलिनं मानस यस्य स सुख दु खकल्पनामलिनमानस , यमाद्यनुष्ठितौ मम स्वर्गादि सुखं भविष्यति अभक्ष्यभक्षणादिनिषिद्धाचरणे नरकादिदु खं भविष्यतीत्यादि कल्पनैकनिरतान्त करण पुरुष इत्यर्थ , न नैव, सिध्यति मुक्तो भवति, आगमसदादरः आगमे-जिनवचने, आप्तपरम्पराप्रणीतराद्धान्तसन्दोह च, सदा-सर्वदा आदर -बहुमानो यस्य स आगमसदादर , निरन्तरमागमाध्ययना ध्यापनैकदत्तचित्त इत्यर्थ न नैव, सिध्यतीत्यनुकर्षणीय पूर्ववद् व्याख्येयम्, पदार्थभक्तीश्वर एते पदार्था इत्थमुपपत्तिपद्धतिं यान्ति नान्यथत्येव या पदार्थोपपादनलक्षणा पदार्थभक्तिस्तया तस्या वा ईश्वर -लोकाग्र बुधमुक्तानो परीक्षकाणां मध्ये प्रधान -पदार्थभक्तीश्वर , न च नैव सिध्यतीत्यनुकर्षणीयम्, शून्यघटितस्मृति शून्येन शून्यलक्षणविषयेन, घटिता-युक्ता, स्मृति-स्मरणं यस्य स शून्यघटितस्मृति , सर्वदा निराकार ब्रह्म शून्य वा स्मरन् पुरुष , न नैव, सिध्यतीत्यर्थं , शयनोदरस्थ शयनस-सुषुप्ते , उदरे तदवस्थाक्रान्त समये, स्थित -शयनोदरस्थ , सर्वदा सुषुप्तिमेव परमं निर्वाणं मत्वा सेवमान न नैव, सिध्यतीत्यर्थ, पर केवल, ह भगवन्! त्वं यथा येन प्रकारेण, आत्थ कथयसि, तत तस्माद् भवत्कथितप्रकारात्, हितपरीक्षकै इदमेव हित नान्यन्न्येव परमतनिराकरणपूर्वकस्वमतव्यवस्थापनप्रगल्भै , न मन्यते हित न मननविषयीक्रियत इति, नवेत्यस्य निषेधमात्रार्थकत्वान्निषेधद्वयेन प्रकृतार्थदार्ढ्याद् हित मन्यत एवेति भवदुपदिष्टाचरणाचान्तात्त करण सिध्यतीत्यर्थ, अथवा हित इति पृथक्, हे हित! निखिलजन्तुहितकारक!, न वा इत्यत्र वाशब्द समुच्चयार्थ , नकारद्वयेन च प्रस्तुतार्थदार्ढ्य ज्ञेयम् । 'मन्यते' इति स्थाने 'गम्यते' इति पाठेऽपि गत्यर्थानां ज्ञानार्थत्वात् प्रागुक्त एवार्थ फलति ॥ २० ॥

उत्कृष्टास्तिकत्वादिधर्मवत्त्वेन सर्वोत्कृष्टतया भगवन्त स्तौति—

त्वमेव परमास्तिक परमशून्यवादी भवान्
त्वमुज्ज्वलविनिर्णयोऽप्यवचनीयवाद पुन ।

परस्परविरुद्धतत्त्वसमयश्च सुश्लिष्टवाक्
त्वमेव भगवन्नकम्प्यसुनयो यथा कस्तथा ॥ २१ ॥

त्वमेवेति । अन्वयो यथाश्रुतानुपात्येव, हे भगवन्! त्वमेव विशेष्यसङ्गतैव कारस्यान्ययोगव्यवच्छेदकार्थकत्वाज्जिनभिन्ने परमास्तिकत्वं व्यवच्छिद्यते, पर मास्तिक अस्ति स्वर्ग अस्ति नरकमित्येवं परलोकविशेष्यकास्तित्वप्रकारक निर्णयवान् आस्तिक, स च जैनाऽक्षपाद–कणाद–सांख्य मीमांसक–बौद्धभेदेन षोढा प्रसिद्ध, सांख्यस्य सेश्वराऽनीश्वरभेदेन द्विविधतया तत्रैवेश्वराभ्युपगन्तृ पातञ्जलेश्वरानभ्युपगन्तृकापिलयोरन्तर्भाव, मीमांसाया पूर्वोत्तरमीमांसाभेदेन द्विविधत्वेन तत्र कर्मकाण्डप्रधानपूर्वमीमांसामननप्रवणस्य जैमिनिमुन्यनुयायिनो मीमांसकस्य ज्ञानकाण्डप्रधानोत्तरमीमांसामननप्रवणस्य व्यासानुयायिनो वेदान्तिनश्च मीमांसकान्तर्भाव, एवं षण्णामास्तिकानां मध्ये धर्मास्तिकायादीनामप्यस्तितास्वीकारेणोत्कृष्टतमत्वात् परमास्तिकस्त्वमेव त्वदन्यावृत्तिपरमास्तिकत्ववान् त्वमित्यर्थ परमशून्यवादी ब्रह्मातिरिक्तं नास्तीत्येवं ब्रह्मातिरिक्तस्य शून्यत्वम्–अभाव ब्रुवन् ब्रह्माद्वैतवादी भवति शून्यवादी, सौत्रान्तिक–वैभाषिक–योगाचार माध्यमिकभेदेन चतुर्विधेषु बौद्धेषु बाह्यमाभ्यंतरं च किमपि वस्तु युक्त्या नोपपद्यत इति नास्तीत्येवं सर्वं शून्यं ब्रुवन् माध्यमिक शून्यवादी, सर्वं वस्तु स्वद्रव्यादिरूपेण सदपि परद्रव्यादिरूपेणासदेवेत्येवमसत्त्वलक्षणशून्यत्वमेव सर्वस्य वस्तुनोऽभिदधत् जिनो ऽपि शून्यवादी तेषु भवान् जिन एव परमशून्यवादी, त्व मिति, उज्ज्वलविनिर्णयोऽपि उज्ज्वल –अत्यन्तप्रकाशमानो विशेषेण निर्णयो यस्य स उज्ज्वलविनिर्णय, एवंस्वरूपोऽपि पुन तथा, अवचनीयवाद वच नीय –गर्हितो न भवतीत्यवचनीयोऽनिन्दित अथवा अवचनीय –गुणातिरेकतो वर्णयितुमशक्य, यद्वा स्यादवक्तव्य एव' इति भङ्गाकलित वाद राद्धान्तो यस्य सोऽवचनीयवाद, अनिन्दितपरमोच्चस्याद्वादराद्धान्त, त्वमेव, च पुन, परस्परविरुद्धतत्त्वसमय परस्पर विरुद्धानि–एकावच्छेदेनैकत्राधिकरणेऽवर्तमानानि, तत्त्वानि सत्त्वासत्त्वावक्तव्यत्वादीनि परस्परविरुद्धतत्त्वानि तेषां समय –एकत्र विभिन्नावच्छेदेन वृत्तिप्रतिपादक आगमो यस्य स परस्परविरुद्धसमय, त्वमेव, सुश्लिष्टवाक् सुश्लिष्टा –परस्पर सङ्गता, वाचो यस्य स सुश्लिष्टवाक्, अन्योन्यसङ्गतपूर्वापरीभावापन्नवाक्यवक्ता, त्वमेव जिन एव हे भगवन्! त्व यथा अकम्प्यसुनय अकम्प्या –बाधाद्युद्भावनेन परेण कम्पयितु–

स्वविषयात् प्रच्यावयितुमशक्या, सुनया –सद्धेतु-व्यवहारादयो यस्य स अकम्प्यसुनय, तथा अकम्प्यसमय, एव भवदन्य न कोऽपीत्यर्थ ॥ २१ ॥

भवदुपदिष्टागम तदर्थौ सुनयनिष्प्रकम्पावित्युपदर्शयति—

न किञ्चिदुपलक्ष्यते गगनकाष्ठयोरन्तर
न चापि न पृथक् तयोस्तदुपलक्षित लक्षणम् ।
न चास्ति नियमो दिशा न च हितोचितैषा स्थिति-
स्त्वदीयमिव शासन सुनयनिष्प्रकम्पा स्थिता ॥ २२ ॥

न किञ्चिदिति। गगन-काष्ठयो किञ्चिदन्तर नोपलक्ष्यते, तयोस्तदुपलक्षित लक्षण पृथक् नेति न चापि, दिशा नियमो न चास्ति, एषा स्थितिर्हितोचिता न च, त्वदीय शासनमिव सुनयनिष्प्रकम्पा स्थिता" इत्यन्वयः। गगन-काष्ठयो आकाश दिशो "दिशस्तु ककुभ काष्ठा" इति कोशात् काष्ठाशब्दो दिग्वाचक, किञ्चित् अण्वपि अन्तर भेदो विरुद्धधर्मवत्त्वलक्षण न नैव, उपलक्ष्यते उपलभ्यते, तत् किं तयोर्भेद एव नास्ति विभिन्न वा लक्षणं न समस्तीत्यत आह–तयो गगन दिशो, तदुपलक्षित लक्ष्यभेदोपलक्षित, लक्ष्यभेदे सति लक्षणभेद आवश्यक इति लक्षणस्य लक्ष्यभेदोपलक्षितत्व नियतम्, लक्षण विभिन्नव्यवहार लक्ष्येतरभेदान्यतरानुमापक लक्ष्यतावच्छेदकसमनियतधर्मवत्त्व रूप, पृथक् भिन्न, न नैव, इति न चापि निषेधद्वयस्य प्रकृतार्थावधारणपर्यवसितत्वेन भिन्नमेवेत्यर्थ, अयमस्मात् पूर्व अयमस्मात् पश्चिम इत्यादिव्यवहार कारण क्षेत्र पूर्वादिदिक्, एतादृशव्यवहारानपेक्ष क्षेत्रमाकाशमिति भिन्नलक्षण सत्त्वादित्यर्थ। दिशा वस्तुस्वरूपनिरूपणप्रकाराणाम्, नियम अयमेव नातोऽन्यथेति नास्ति, शिष्यादिबुद्धिवैशद्यार्थं कश्चिद् गुरुभूतोऽपि निरूपणप्रकार आदृतो भवति ग्रन्थगौरवपरिहारार्थं च कुत्रचिल्लघुभूतप्रकार एवोपदश्यते, मन्दमतिप्रबोधनाय कुत्रचिल्लक्षणस्यातिव्याप्त्यादिदोषापनयनमपि क्रियते इत्येवं दिशां नियमाभाव एव, एषा अनन्तरोपवर्णिता, स्थिति लक्ष्यलक्षणादिव्यवस्था, हितोचिता स्वस्वसमीहितानुसारिणी, न च नैव, लक्ष्यैकचक्षुषो हि शास्त्रकारा लक्ष्यानुरोध्येव लक्षण प्रणयन्ति, न तु हितानुसारीत्यभिसन्धि यद्वा दिशा पूर्वादिकाष्ठाना, नियम इयमेव प्राची, इयमेव प्रतीची, इयं प्राच्येव इय प्रतीच्येव

इत्यादिनियम , न नैव, एकापेक्षया प्राच्यपि परापेक्षया प्रतीची भवतीत्यर्थ । हे भगवन्! त्वदीय जिनोदित, शासनमिव श्रुतमिव, त्वदीय शासन यथा सुनयनिष्प्रकम्प तथा लक्ष्यलक्षणादिपदार्था , सुनयनिष्प्रकम्पा विषय विषयिणोरभेदोपचारात् सुनयाश्च ते निष्प्रकम्पा सुनयनिष्प्रकम्पा , सुनयनिरपवादेव बाधादिलक्षणकम्परहिता , अथवा सुनयो निष्प्रकम्पो येषु ते सुनयनिष्प्रकम्पा अबाधितसुनयविषया इत्यर्थ , स्थिता व्यवस्थिता ॥ २२ ॥

जिनस्य रागद्वेषमलाकलुषितराद्धान्तनिकषोपल सता पि परीक्षा परीक्ष्य तत्त्वनिर्णये समर्थयितेद् व्ययचयविषयपरीक्षोपवर्णनेन समर्थयति—

व्ययोऽपि पुनरुद्भवे भवति कर्मणा कारण
चयोऽपि च पर ललाम भवनिर्जराबोधने ।
करोति मलमर्जयन्नपि च निष्कृतिं कर्मणा
न वा क्व तव तीर्णसङ्गनिकषे परीक्षा क्षमा ॥ २३ ॥

व्ययोऽपीति । 'कर्मणा पुनरुद्भव कारणं व्ययोऽपि भवति, भवनिर्जरा बोधने चयोऽपि च पर ललाम, च—पुन मलमर्जयन्नपि कर्मणो निष्कृतिं करोति, हे जिन! तव तीर्णसङ्गनिकषे परीक्षा क्व वा न क्षमा' इत्यन्वय । कर्मणा ज्ञानावरणीयादिकर्मणा, पुनरुद्भवे पुनरुत्पत्तौ, आत्मप्रदेशै सम कर्मपुद्गलाना क्षीरनीरन्यायेन सम्बन्धने कारण निमित्त, व्ययोऽपि उपभोगेन पूर्वबद्ध कर्मणो विनाशो पि जीवप्रदेशेभ्यो पृथग्भवनलक्षण , भवति वैशेषिकमते च "कर्म कर्मसाध्य न विद्यते इति सूत्रत एकस्मिन् कर्मणि विद्यमाने तदधिकरण द्रव्य कर्मान्तर नोपजायत इति कर्मण कर्मप्रतिबन्धकत्वेन तद्ध्वसस्य प्रतिबन्धका भावविधया कर्मकारणत्वमिति एतावता व्ययस्य बन्धकारणत्व प्रतिपादितं भवति, भवनिर्जराबोधने भवस्य—ससारस्य, जीवप्रदेशसम्पृक्तकर्मणि सति ससार इति तत्क्षयतत्वाज्जीवप्रदेशसश्लिष्टकर्मण निर्जरा—निर्गरण जीवप्रदेशेभ्य पृथग् भवनं, तद्बोधने—तज्ज्ञापने, चयोऽपि कर्मपुद्गलसचयोऽपि, पर उत्कृष्ट, ललाम मनोहर स्पृहणीय वस्तु, पर स्पृहणीय इत्यर्थ , च पुन , मल कर्ममलम्, अर्जयन्नपि काय-वाङ्-मनोयोगै सञ्चिन्वन्नपि, कर्मणो निष्कृति विनाश, करोति उत्पादयति, एतावता चयस्येष्टत्वमर्थादावेदितम्, हे जिन! तव जिनस्य,

स्वविषयात् प्रच्यावयितुमशक्या, सुनया —सङ्ग्रह-व्यवहा-
रप्रसुनय, तथा अकम्प्यसमय, क मनदन्य "

भवदुपदिष्टागम वदर्थौ सुनयनिष्प्रकम्पानित्युपदश

न किञ्चिदुपलक्ष्यते गगनराष्ट्योरन्तर
न चापि न पृथक् तयोस्तदुपलक्षित लक्ष
न चास्ति नियमो दिशा न च हितोचितैषा ।
स्त्वदीयमिव शासन सुनयनिष्प्रम्पा स्थिता

न किञ्चिदिति। गगनकाष्ठयो किञ्चिदन्तर नोपलक्ष्यते, त-
ल्लक्षणं पृथक् नेति न चापि, दिशो नियमो न चास्ति, एषा स्थिति
च त्वदीय शासनमिव सुनयनिष्प्रकम्पा स्थिता " इत्यन्वय । गगन
आकाश दिशो, 'दिशस्तु ककुभ काष्ठा" इति कोशात् काष्ठाशब्दो दिग्
किञ्चित् अण्वपि, अन्तर भेदो विरुद्धधर्मवत्त्वरूपण, न नैव, उपल
उपलभ्यते, तत् किं तयोर्भेद एव नास्ति विभिन्न वा लक्षण न समस्ती
आह—तयो गगन दिशो, तदुपलक्षित लक्ष्यभेदोपलक्षित, लक्ष्यभेद स
लक्षणभेद आवश्यक इति लक्षणस्य लक्ष्यभेदोपलक्षितत्व नियतम्, लक्षण
विभिन्नव्यवहार लक्ष्येतरभेदान्यतरानुमापक लक्ष्यतावच्छेदकमनियतधर्मवत्त्व
रूप, पृथक् भिन्न, न नैव, इति न चापि निषेधद्वयस्य प्रकृतार्थावधारणपर-
मितत्वेन भिन्नमेवेत्यर्थ, 'अयमस्मात् पूर्व अयमस्मात् पश्चिम ' इत्यादिव्यवहार
कारण क्षेत्रं पूर्वादिदिक्, एतादृशव्यवहारानपेक्ष क्षेत्रमाकाशमिति भिन्नलक्षण
सत्त्वादित्यर्थ । दिशा वस्तुस्वरूपनिरूपणप्रकाराणाम् नियम अयमेव नातो
ऽन्यथेति नास्ति, शिष्यादिबुद्धिवैशद्यार्थं कश्चिद् गुरुभूतोऽपि निरूपणप्रकार
आन्तो भवति, ग्रन्थगौरवपरिहारार्थं च कुत्रचिल्लघुभूतप्रकार एवोपदर्श्यते, मन्द
मतिप्रबोधनाय कुत्रचिल्लक्षणस्यात्याप्त्यादिदोषापनयनमपि क्रियते इत्येव दिशा
नियमाभाव एव एषा अनन्तरोपवर्णिता, स्थिति लक्ष्यलक्षणादिव्यवस्था,
हितोचिता स्वस्वसमीहितानुसारिणी, न च नैव, लक्ष्यैकचक्षुषो हि शास्त्रकारा
लक्ष्यानुरोधेनैव लक्षण प्रणयन्ति न तु हितानुसारीत्यभिसन्धि यद्वा दिशा
पूर्वादिकाष्ठानां, नियम इयमेव प्राची, इयमेव प्रतीची, इयं प्राच्येव, इय प्रतीच्येव

इत्यादिनियम', न नैव, एकापेक्षया [illegible] [illegible] [illegible] । हे भगवन् ' त्वदीय जिनोक्ते, शासनमिव [illegible] [illegible] [illegible] सुनयनिष्ठकर्म तया लक्ष्यलक्षणादिवरूप , सुनयनिष्ठकर्म [illegible] [illegible] गोरभेदोपचारात् सुनयाश्च त निष्ठकर्म सुनयनिष्ठकर्म, [illegible] बाधादिलक्षणकम्परहिता , अथवा सुनया निष्ठकर्म [illegible] सुनयनिष्ठकर्मा अबाधितसुनयविषया इत्यर्थ , स्थिता व्यवस्थिता ॥ २२ ॥

जिनस्य रागद्वेषमलाकलुषितात्मनिकषस्य [illegible] [illegible] [illegible] तत्त्वनिर्णये समर्थस्येतद् व्ययचयविशदपरीक्षा[illegible]नेन [illegible]—

व्ययोऽपि पुनरुद्भवे भवति कर्मणा [illegible]
चयोऽपि च परं ललाम भवनिर्जरबोधने ।
करोति मलमर्जयन्नपि च निर्वृतिं कर्मणा
न वा क्व तव तीर्णसङ्गनिकष परीक्षा क्षमा ॥ २३ ॥

व्ययोऽपीति । "कर्मणा पुनरुद्भवे [illegible] व्ययोऽपि भवति, [illegible] बोधने चयोऽपि च परं ललाम, च—पुन मलमर्जयन्नपि कर्मणा निर्वृतिं [illegible], हे जिन ! तव तीर्णसङ्गनिकषे परीक्षा क्व वा न क्षमा ' इत्यन्वय । [illegible] ज्ञानावरणीयादिकर्मणा पुनरुद्भवे पुनरुत्पत्तौ, [illegible] [illegible] [illegible] क्षीरनीरन्यायेन सम्बन्धेन, कारणे निमित्ते, व्ययोऽपि [illegible] [illegible] कर्मणा विनाशोऽपि जीवप्रदेशाभ्यो पृथग्भवनलक्षण , भवति, [illegible] ' कर्म कर्मसाध्यं न विद्यते" इति सूत्रे [illegible] कर्मणि विद्यमाने [illegible] द्रव्ये कर्मान्तर नोपजायते ज्ञान कर्मणि कर्मान्तरं [illegible] [illegible] [illegible] भावविधया कर्मकारणत्वमिति, एतावता व्ययस्य [illegible] [illegible] भवति, भवनिर्जराबोधने भवस्य—संसारस्य, जीवप्रदेशा[illegible] संसार इति तन्नियतत्वाज्जीवप्रदेशसंश्लिष्टकर्मण , निर्जरा—निर्जरणं [illegible] पृथग् भवनं, तद्बोधने—तज्ज्ञापने, चयोऽपि कर्मपुद्गलकर्मचयोऽपि, परं [illegible] ललाम मनोहरं स्पृहणीय वस्तु, परं स्पृहणीय इत्यर्थ , च पुन , मलं [illegible] अर्जयन्नपि काय-वाङ्-मनोयोगै सञ्चिन्वन्नपि, कर्मणो निर्वृतिं [illegible] करोति उत्पादयति, एतावता चयस्येष्टत्वमर्यादावर्तितम्, हे जिन ! तव [illegible]

क्षीणमहनिवन्धे क्षीण–पारमिन, महा–रागद्वेषमत्सरौ यस्य स क्षीणमह, माध्यस्थ्यमित्यर्थ, क्षीणमहत्वात्मौ निकषश्च क्षीणमहनिकष, स्वर्णादिपरीक्षा निमित्तमुपलविशेषो निकष, तत्तादात्म्यारोपात् क्षीणमहोऽपि निकष, तत्र, छ या कस्मिन् विषये वा, परीक्षा इदमित्थं भवितुमर्हतीति विचारणा, न क्षमा न समर्था? सर्वस्मिन्विषये परीक्षा समया। इत्यर्थ ॥ २३ ॥

भव्यजनानां करणं विशति जिनमतमित्युपदर्शयति—

न कर्मफलगौरवाद् व्रजति नाप्यकर्मा क्वचित्
न चापि मरणादपेत्य न च मर्त्यंमाप्नोत ।
न चेन्द्रियगण विहाय न तनु न चैवान्यथा
मत तव निरञ्जन विशति भव्यधीर जनम् ॥ २४ ॥

न कर्मेति। 'कर्मफलगौरवात्र कश्चिद् व्रजति, अकर्मा क्वचिदपि व्रजति, मरणादपेत्यापि न च व्रजति तनुं विहाय न व्रजति, अन्यथैव न च व्रजति, हे जिन! तव निरञ्जनं मतं भव्यधीरं जन विशति" इत्यन्वय । कर्मफलगौरवात् कर्मण फल–कर्मफल तस्य गौरवात्–विशिष्टत्वात् न नैव, क्वचित् स्वर्गादौ, व्रजति गच्छति, वर्तमानजन्मापेक्षया विशिष्टे कर्मफल स्वर्गादौ भविष्यतीत्येव स्मात् कारणादिहलोकं परित्यज्य परलोकं गच्छतीति न सम्भवस्य–कर्मकाण्डादि पराधीनस्य कर्मफलगौरवमात्रेण परलोकादिगमनासम्भवात्, अकर्मा कर्मरहित पुरुष, क्वचित् कुत्रापि, नापि नैव, व्रजति ऊर्ध्वगमनस्वभावस्य जीवस्य यत् तिर्यगादिदिशागमनं परलोकगमन वा, तत्र कर्मसम्बन्धस्यैव कारणत्वेन तदभाव तिर्यगादिदिग्गमनासम्भवात्, मरणात् शरीरप्राणादिवियोगात्, अपेत्यापि अन्यदेश गत्वापि, न च नैव, व्रजति, गन्तव्ये देशे प्राणवियोगानन्तरमेव जीवो गच्छति, न तु प्राणवियोगानन्तरं कञ्चित् कालमन्यत्र स्थित्वा, तथा गमनस्या सम्भवात्, पूर्वापरभवयोरानन्तर्येणैव कर्मकृतत्वात् मर्त्यंमेव सर्वेन्द्रकारणैव, अमृतो मरणरहितो मुक्तो वा न च व्रजति, पूर्वशरीरप्राणवियोगस्योत्तरशरीर प्राणादिसंयोगं प्रति कारणत्वेन मरणाभावे उत्तरशरीरपरिग्रहार्थं गमनासम्भवात् मुक्तस्य च तिर्यगादिदिशागमनकारणकर्माभावेन यद्वा परलोकगमनकारणकर्मा भावेन तथागमनासम्भवात्, इन्द्रियगण द्रव्येन्द्रिय भावेन्द्रियलक्षणद्विविध

मिन्द्रियं, निहाय परित्यज्य, न च मजति, द्रव्येन्द्रियत्यागेऽपि उपयोगलक्षण भावेन्द्रियाभावे उपयोगात्मकजीवस्यैवाभावप्रसक्तया तत्परित्यागेन गमनासम्भवात्, तनु शरीरं निहाय परित्यज्य, न च मजति, औदारिकादिशरीरत्यागेऽपि आमसार कार्मणशरीरसम्बन्धस्यावश्यम्भावेन तत्परित्यागे ऊर्ध्वगमनस्वभावस्य जीवस्य लोकान्तस्यवस्थितमुक्तिशिलागमनावश्यम्भावेन परलोकगमनासम्भवात्, अन्यथैव जिनोदितगमनप्रकारव्यतिरिक्तैकान्तवाद्युपदर्शितप्रकारेणैव, न च मैव, मजति, तादृशप्रकारस्य समयाम्बुधावपाङ्क्तत्वात्, हे जिन ! तव, निरञ्जनं दोषाञ्जनविमुक्त, मतं कर्तृ भव्यधीर मुक्तिगमनयोग्यसूक्ष्मशेमुषीशालिनं, भव्यं प्राणिनं, विशति तदन्त प्रविष्टं भवति भव्यधीरजन एव निरुक्तजिनमत सम्यगवबोद्धुमीश इत्यर्थ ॥ २४ ॥

जिनेन्द्रोपदिष्टशासनस्य सुधैराध्ययणे निमित्तमुपदर्शयति—

चराचरविशेषित जगदनेकदु खान्तिक-
अनादिभवहेतुगूढदृढशृङ्खलाबन्धनम् ।
उदाहृतमिद जिनेन्द्र ! सविपर्यय यत् त्वया
ह्यनेन भवशासन तव सुता सुधा शासनम् ॥ २५ ॥

चराचरविशेषितमिति । ' हे जिनेन्द्र ' चराचरविशेषितम् अनेकदु खान्तिकम्, अनादिभवहेतुगूढदृढशृङ्खलाबन्धनम् इदं जगत् सविपर्ययं यत् त्वयोदाहृतं हि अनेन तव भवशासनं शासनं सुता सुधा " इत्यन्वय । हे जिनेन्द्र ! चराचरविशेषित चरं चाचरं च चराचरे, ताभ्यां विशेषित जङ्गम-स्थावरस्वरूपम्, अनेकदु खान्तिकम्, अनेकानि दु खानि-अनेकदु खानि, अनेकदु खानि अन्तिक-समीपे यस्य तदनेकदु खान्तिक, समीपतरवर्त्यनेकदु खम्, अनादिभव हेतुगूढदृढशृङ्खलाबन्धन न विद्यते आदि -स्वक्षणव्यवसानधिकरणक्षणसम्बन्धो यस्य सोऽनादि , अनादित्वं च प्रकृते प्रवाहापेक्षया बोध्यम्, भवति—पुन पुन जायते प्राणी अस्मिन् स भव —संसारः अनादिश्चासौ भवश्चानादिभव , तस्य हेतव —निमित्तानि अनादिभवहेतव , तेषां गूढं—चर्मचक्षुषामदृश्यं, दृढ—त्रोटयितुम शक्यं, शृङ्खलया—अन्योन्यसम्बद्धानेकलोहाङ्गुलीयकमय्या रज्ज्वा, बन्धनमिव बन्धन यत्र तत्—अनादिभवहेतुगूढदृढशृङ्खलाबन्धनम्, एतादृशम्, इद प्रत्यक्ष

विरचीभूते, उतान् पिण्डरवम्, सदिग्यस्ते विश्वेश्वर-कर्पूरीयत गद्य कृत बुद्धि सन्निवेशे, यत् वक्तव्य, स्वरूप क्रिया, उदाहरणम् दर्शितम्, इति कार्यवे, कर्मादिविषयुक्तविनिर्देशेन परिणामविशुद्धसाधनपदार्थविशेषा स्यात्तदेव, अतः गतिरूपकमात्मकत्वाद्दर्शित, यत् क्रिया, प्रयत्नात्तत्ते भवत्-संयोगम्, स्पन्दे-आकाशवच्छेद, स्पन्दते व्याहारदर्शने, मुक्ता वाधिता, मुक्ता वहिता इत्यादि ॥ ३५ ॥

क्रिया क्रियावत्पृथग्भूता कर्मधर्मप्रकाशकत्वात् विभक्त विद्वद्भिः उपपन्नतया प्रतिपादन इत्याह—

क्रिया भवति कर्मणि च विनिपतत्याश्रयान्
स्वयं च गतिमान् अन्यत्र च द्रुमारुह्णे ।
गुणोऽपि गुणरहितो न च मन्दत्वं विधत्ते
त्वथैव भवतोऽपि न गुणाः विहिताः कन ॥ ३६ ॥

क्रियेति । कर्मणि क्रिया भवति आश्रयात् च विनिपतति स्वयं च गति मान् भवति अथ च द्रुमारुह्णे, गुणोऽपि गुणरहितः, मन्दत्वं न च विधत्ते, हे गुणवत् तथैव भवतोऽपि विहिताः इति । [illegible] कर्मादिषु वर्तमानत्वे, क्रिया कर्म भवति आश्रय कर्म न वायुगतत्वादिना कर्मणि निराश्रिता क्रिया कर्मणि निर्हेतुकत्वं प्रतिपादितम्, पञ्चविधत्वं कर्मणः स्वरूपं प्रतिपादितम्, सावयवेषु सर्वद्रव्येषु समवेत भवति, अतः परमाणुषु बुद्धि समवायसम्बन्धात्, यथा यस्मात् स्थितं न समवेतत्वात्, यथा यत्र यस्मात् क्रिया वर्तमानत्वात् तथा च क्रिया यदि आश्रयात् विशेष यदि आश्रये विनाशोऽपि स्यात्, न आश्रये विनाशे क्रिया स्वयमेव इत्यादि [illegible] इत्याह-न च विनिपतत्याश्रयात् आश्रयस्य-आश्रयात्, न च-ईदृशं विशिष्ट गति-आश्रय सम्बन्धे, स्वभावतः सम्यक् स्पन्दे भवति सामानिकत्व मापत्स्याह-स्वयं च गतिमान् भवसि स्वयमेव गतिक्रियावान् गच्छति यदि च गतिक्रिया तद्गतोऽपि न स्यात् तर्हि स्वयं गतिमत्त्वं सर्वद्रव्योपसार रूपम्, यदि च गति-अनुगता स्वयमेव भवन्ति [illegible] गत्या सहैवोत्पन्ना, न चैवं भवति, किन्तु पूर्वं स्वकारणस्य गतिविशेष उत्पन्ना, गतिहेतुसंयोग च तत्र गतिरूपतत्त्व इत्यनयापोऽस्तीत्याह-अथ च

स्वयं गतिमत्त्वेऽपि च, हेतु गत्युत्पत्तौ कारणम्, आकाङ्क्षते अपेक्षते, इत्थं क्रिया क्रियावतोरथत कथञ्चिद्भेदाभेदौ समर्थ्य गुणगुणिनोस्तौ समर्थयति-गुणो ऽपि यथा स्वाश्रयाश्रिता क्रिया तथागुण, गुणवच्छ्रित गुणवदाश्रित, आश्रयाश्रयिभावस्य भेदनियतत्वाद् गुणतद्वतोर्भेद एतावता सिध्यति, संयुक्तयो र्भिन्नयोरङ्गुल्योरन्तरं समस्ति, न च गुण गुणिनोर्भिन्नयोरपि सतोरन्तरं समस्तीत्य तत्तयोरभेदोऽपीत्याह–तदन्तरं गुण गुणवतोरन्तरं, न च नैव, विद्यते समस्ति, हे सुगद! सुष्ठु गदन-वचन वाग्विलासो यस्य स सुगद, तत्सम्बोधने-हे सुगद!, त्वयैव जिनेनैव, भजनोर्नित केनचिद्रूपेण भेद केनचिद्रूपेणाभेद इत्येवं य स्याद्वाद तेनोर्जित-परिपुष्ट सिंहनाद वादिगजेन्द्रवित्रासनहेतु त्वात् सिंहनादसमो वाद कृत, त्रस्यन्ति सर्वेऽपि वादिप्रवरा भवत्कृतस्याद्वा दोद्गारलक्षणसिंहनादेनेत्यर्थ ॥ २६ ॥

अतिमनोहरस्य वीरवाक्यस्य दोषासम्पृक्तत्वमुपदर्शयति—

न जातु नरक नरो व्रजति सागसोऽप्यन्तसो
न चापि नरकादपायमनवेत्य संवेद्यते ।
कदाचिदिह वैरमाप्य नरकोपगं मुच्यते
न चापि तव वीर! वाक्यमतिपेशलं दोषलम् ॥ २७ ॥

न जात्विति । "सागसोऽपि नरो जातु अन्तशो नरकं न व्रजति, नरकाद पायमनवेत्य न च संवेद्यते, इह कदाचित् नरकोपगं वैरमाप्य मुच्यते, हे वीर! तवातिपेशलं वाक्यं न चापि दोषलम्' इत्यन्वय । सागसोऽपि प्राणिघाताद्य पराधनिकरसहितोऽपि, नर प्राणी, जातु कदाचित्, अन्तस एतत्स्थाने 'अन्तशः' इति पाठ सम्यगाभाति, अनुप्रासानुरोधेन तादृशपाठे वा स शयो रैक्यमाश्रयणीयम्, अन्तश प्रान्त, एतद्भवीयजीवनसमाप्तौ सत्यामित्यर्थ, नरकं न व्रजति, अपराधकार्येपि पुरुषोऽनन्तर अपराधक्षमायाचनादिना पापविलयी करणत शुभाचरणादिना पुण्योपार्जनतश्च नरकं न गच्छति, उत्तरोत्तर पुण्यपर म्परोपनिपातप्रभवस्वर्गादिफलोपभोगस्यैवावाप्ते, नरकात् नरकगतितो जायमा नम्, अपाय पीडादिकम्, अनवेत्य अज्ञात्वा, न संवेद्यते न सम्यक्प्रकारेण वेद्यत–उपभुज्यत, अयं भाव –घोरतर नरकदु खं, तज्जनकं च कर्म मया कृतम्,

अथ पापप्रायश्चित्तादिना निमुक्तो भवामीति धिया पापप्रायश्चित्तादिना तत् कर्म स्थितिघात-रसघातादिना प्रकारेण ह्रस्वीकृत्य नीरसीकृत्य च मुक्ते नान्यथा, यद्वा नरकभवं पीडातिक्रमवाप्यैव तत् कर्म भुञ्जन नान्यथा भोगसाधनमन्तरेण भोगाभावात्, इह अस्मिन् भव, कदाचित्, नरकोपग नरकसमीपग, नरकगति प्रापकमित्यर्थ, घोरं दुःखभाजम्, अप्य प्राप्य प्रमत्तघ-त्रात्रार्थवत् तदानीमव केवलज्ञानोत्पत्त्या मुच्यते मुक्तो भवति, हे धीर! तव एवम्भूतार्थप्रतिपादकम् अतिपेशलम् अत्यन्तमनोहरं, वाक्यं वचनम्, न व्यापि नाति च, दोषलं, दोषं लाति गृह्णातीति दोषलं सापराधमित्यर्थः ॥ २७ ॥

एकस्मिन् परस्परविरुद्धधर्मद्वयप्रतिपादक वचने दुरुक्तं यो न मन्यते स जिनमत मन्यते, अथवा दुरुक्त यो मन्यत स जिनमत न मन्यत इत्याह—

शयानमतिजागरूकमतिशायिन जागर
ससत्वमपि वीतसत्त्वमथ मोमुह सञ्ज्ञिनम् ।
विकत्थनमभाषिण वचनमूकमाभाषिण
दुरुक्तमिव मन्यते न तव यो मत मन्यते ॥ २८ ॥

शयानमिति । अन्वयो यथाश्रुतानुसारेण । अतिजागरूकम् अत्यन्त जाग्रदवस्थम्, शयान सुषुप्त्यवस्थम्, जागरण सुषुप्त्यो परस्परविरोधेन विरुद्धधर्मद्वयस्यैकत्रैकदा सम्भवाभावेन तयोर्दुरुक्तत्वम्, अतिशायिनम् अत्यन्तसुषुप्त्यवस्थ जागर जाग्रदवस्थम्, अत्रापि दुरुक्तत्वं पूर्ववदव, ससत्त्व मपि सत्त्व-नाम ज्ञानं वा तेन सहितमपि, वीतसत्त्व सत्त्वरहितम्, अत्रापि विरोधाद् दुरुक्तता अथ एवम्, मोमुह मूर्च्छावस्थम्, सञ्ज्ञिन सचेष्टम्, मूर्च्छितो हि निश्चेष्टस्तदैव न सचेष्ट इति दुरुक्तता, विकत्थनम् आत्मश्लाघावाचालम्, अभाषिण किञ्चिदपि वक्तुमसमर्थम्, वाचालत्वावक्तृत्वयोरेकदैकत्रा सम्भवात् तद्वचनस्य दुरुक्तत्वं स्यादेव, वचनमूक वचनेन विशेषणसामर्थ्या दत्यन्तमूकम्, आभाषिणम् अत्यन्तवचनप्रगल्भम्, अत्रापि दुरुक्तत्वं पूर्ववदव। अपेक्षाभेदेनैकस्यैकदा शयानत्वातिजागरूकत्वादीनां सम्भवात् वस्तुतो नास्ति दुरुक्तता, तथापि दुरुक्तमिव इवशब्दस्यैवकारार्थकत्वाद् दुरुक्तमेव, मन्यते जानाति क एव मन्यते? इत्याकाङ्क्षायामाह—हे जिन! य पुरुष एकान्तवाद कदाग्रहगृहीत, तव जिनस्य, मतम् अनन्तधर्मात्मकस्वरूपकानेकान्तवादम्, न

नैव, मन्यते स्वीकरोति, याश्चेन्द्रियवृत्तिनिरोधेनात्मस्वरूपं भावयन्तं योगिनं बाह्य यत्नानसामुल्याभावाच्छयानम्, आत्मस्वरूपात्यन्तप्रकाशमयज्ञानवत्वादनिद्रा गदकम्। अतिशायिनं बहिरिन्द्रियवृत्तिनिरोधमनोवृत्तिनिरोधोभयवशेन बाह्यान्त रिकज्ञानसामुल्याभावादनिद्रायिनं, शुद्धात्मैकतानत्वेन परमयोगकाष्ठोपगतत्वेन जागरं तत्तच्छरीरावच्छिन्नात्मस्वरूपत्वेन पित्रादिमद्भिर्नियतदेवदत्तादिमनावार्य त्वात् ससङ्गमपि, वस्तुस्थित्याऽखण्डानन्दस्वरूपत्वेन पारिभाषिकसङ्गाविकल्पत्वात् वीतसङ्गम्, एवं पुत्रकलत्रधनादिषु ममताल्क्षणमोहवत्तया मोमुहं, तत्परिपालना दिचेष्टावत्त्वेन सज्जिनम्, आत्मश्लाघित्वेन विकत्थनं परश्लाघापराङ्मुखं जनासापि णम्, यत्र यद्वचनमनुचितं तत्र वक्तीति वचनमूकम्, परन्त्वामोहाथमुच्चैः स्वरैर्यं द्वा तद्वा वक्तीति आभाषिणमित्येव प्रकारान्तरेण वापेक्षाभेदनानाविधधर्मात्मकतत्त्व स्तुति सत्र यचन सूक्तमेव न दुरुक्तमिति जैनमतं विजयत इत्यर्थ ॥ २८ ॥

कर्मणामतिकुटिला गतिर्जिनेनैवोपदर्शितेत्याह—

न मोहमतिवृत्त्य बन्ध उदितस्त्वया कर्मणा
न चैकमपि बन्धनं प्रकृतिबन्धभावो महान् ।
अनादिभवहेतुरेष न च बध्यते नासकृत् ।
त्वयाऽतिकुटिला गतिः कुशल ! कर्मणा दर्शिता ॥ २९ ॥

न मोहमतिवृत्त्येति । 'हे जिन ! मोहमतिवृत्त्य कर्मणो बन्धस्त्वया नोदाहृ त, च-पुनः, बन्धनमपि एकं न, प्रकृतिबन्धभावो महान्, एष असकृत् न बध्यते इति न च हे कुशल ! त्वया कर्मणा अतिकुटिला गतिः दर्शिता' इत्यन्वयः । मोहम् अहङ्कारममकाराद्यन्यतिचित्तपरिणामं, यद्वा मोहनीयकर्मजनितं मिथ्यात्व परिणाममविरतिपरिणामं कषायपरिणामं च, अतिवृत्त्य अनाश्रित्य, कर्मणा ज्ञानावरणीयादीनामष्टविधकर्मणां, बन्धः दर्शितस्वरूप, त्वया जिनेन, न नैव, उदाहृतः प्रतिपादितः, मिथ्यात्वाऽविरतिकषाय-योगैः किल जीवः कर्म बध्नातीति जिनोपदेशः अत्र योगस्याग्रहणं केवलयोगजबन्धस्य परमनिकृष्टस्थितिकत्वाद् विवक्षा, यद्वोपलक्षणभावेन योगोऽपि विज्ञेयः, च पुनः, बन्धनमपि कर्मबन्धोऽपि, नैकविधः न एकप्रकारकः, अयंभावः – न एकप्रकारक एव बन्धः, किन्तु चतुर्धा, प्रकृतिबन्ध स्थितिबन्ध-रसबन्ध-प्रदेशबन्धभेदाद् बन्धानां चातुर्विध्यात्, कर्मणो ज्ञानावारकत्वादिस्वभावः-प्रकृतिः, स्थितिः कालावधार णम्, रसः-अनुभागः, प्रदेशः-दलसञ्चयः, यदुक्तं—

"प्रकृतिः स्वभावः स्यात्, स्थितिः कालावधारणम्।
अनुभागो रसो ज्ञेयः, प्रदेशो दलसञ्चयः ॥"

सर्वत्र कर्मणामिति सम्बन्धनीयम्, एषु चतुर्विधबन्धेषु मध्ये को महानित्याकाङ्क्षायामाह—प्रकृतिबन्धभावो महानिति–प्रकृतेः–ज्ञानाद्यावारकत्वादिस्वभावस्य बन्धभावः–कर्मभिः आत्मसात्करणम्, महान्–प्रबलः, कुतो महत्त्वमित्याकाङ्क्षायामाह–अनादीत्यादि–एष अनन्तरोपवर्णितः प्रकृतिबन्धभावः, अनादेः, भवस्य–संसारस्य हेतुः, कर्मणां ज्ञानाद्यावारकत्वस्वभावः सति जीवगुणानां घाताताततश्च संसारः स च प्रवाहापेक्षयानादिः, ननु कथं सकृद् बन्धेऽनादिभवहेतुता समर्थेदित्यत आह–न चेत्यादि। असकृत् वारंवारं, न बध्यते कर्मभिस्तावदशनिरासात् न म्रियते, इति न च नैव, अर्थात् वारंवारं प्रकृतिबन्धो भवतीति भावः। हे कुशल! अतिनिपुण! कर्मणामतिकुटिला गतिः, त्वया भवता जिनेन, गदिता कथितेत्यर्थः ॥ २९ ॥

जिनदर्शितकर्मोदयप्रकारानुपदर्शयति—

इहैव परिपाकमेति विहितं परे वा भवे
भवेऽपि न भवेऽस्ति नैव न भवत्यसौ प्रागपि।
क्वचिच्च कृतमन्यथा फलति सर्वथैवान्यथा
अनन्यमिह चोदितं सुकृतमष्टसङ्ख्यं त्वया ॥ ३० ॥

इहैवेति। "विहितमिहैव परिपाकमेति, वा परे भवे[परिपाकमेति] भवे भवेऽपि नास्ति, असौ प्रागपि न भवति नैव, क्वचिच्चान्यथा कृतं सर्वथैवान्यथा फलति च [पुनः] त्वया इह सुकृतमष्टसङ्ख्यमनन्यमुदितम्" इत्यन्वयः। विहितं मिथ्यात्वादिना कृतं कर्म इहैव यस्मिन् भवे कृतं तस्मिन्नेव भवे परिपाकं फलप्रदानसाम्मुख्यम्, उदयमिति यावत्, एति प्राप्नोति तद्भव एव फलोपभोगो भवतीत्यर्थः, अत एवोच्यते–"अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते।" इति, वा अथवा, परे परस्मिन्, भवे, जन्मान्तरे परिपाकमेतीति सम्बन्धः, कुतः? बन्धोदयमध्यवर्तिकालात्मकाबाधाकालस्य नानाविधत्वात्, यद्वा इह जन्मनि कृतमायुष्कर्म परभव एवोदयमायाति नास्मिन् भवे इति तदपेक्षया परभवे एव परिपाकमेतीति सावधारणतयापि व्याख्येयम्, मन्वेतावता कृतस्यैव कर्मणः फलमुपवर्णितम्, एवं सति संसारस्य प्राथमिकोत्पत्तौ पुरा कर्मणोऽकृतत्वात् कथं तदुप-

भोग इत्याशङ्कायामाह—भवे ससारे, भवोऽपि प्राथमिक उत्पादोऽपि, नास्ति न विद्यते, तत्र हेतु —प्रवाहतोऽनादित्व, तदेव दर्शयति— असौ ससार, प्रागपि पूर्वकालेऽपि न भवति न विद्यते इति नैव, तथा चानादित्व कथ प्रथमत एवोत्पादप्रसङ्ग स्यात्, ननु यादृश कर्म कृत तादृशमेव भुज्यते उतान्यथापि ? इत्याकाङ्क्षायामाह—क्वचित् क्वचित् स्थले मनुष्यभवादावित्यथ, अन्यथा कृत भसातादिरूपेण भोग्यतया बद्ध कर्म, सर्वथैव सर्वप्रकारेणैव भवपरिवर्तनादिना भिन्नेनैव प्रकारेणेत्यथ, अन्यथा बन्धकाली नप्रकारभिन्नप्रकारेणैव, फलति शुभाशुभफलान्यतरफलोपभोग जनयति यथा नरभवादौ बद्धमशातावेदनीय कम देवभवे शातारूपेण भुज्यते, एव शातावेदनीय कम नरकभवेऽशातारूपेण भुज्यते, अथवा निकाचितावस्थामप्राप्त कर्म सामग्रीवशादन्यथापि भुज्यत इत्यथ, च पुन, इह कर्मविचारे, सुकृत उत्कर्षेत कृत कम, उत्कर्षो ह्यत्र कर्मणां मूलभेदगणनया गाढतमबन्धनात्मक निकाचितावस्थया च बोध्य, तत्र प्रथमे अष्टसङ्ख्य ज्ञानावरणीयदर्शनावरणीयवेदनीयमोहनीयाऽऽयुनाम-गोत्रा-ऽन्तरायभेदात् अष्टविध कम भवति, नातोऽधिका कर्मणा भेदा भवन्तीत्यथ, द्वितीये तु—अबन्धय यादृशफलप्रदत्वेन बद्ध तादृशमेव फल तद् ददाति, नान्यथेत्यथ, एव स्वरूपेण त्वया हे जिन ! भवता उदित निरूपितम् । एतादृशकर्मस्वरूपदर्शने जिनमन्तरेण क प्रभुरित्यथ ॥ ३० ॥

हे वीर ! यथातुराश्चतुरा कटुतरमप्यौषध रोगोपशमननिदानमिदमिति धिया तदुपदर्शक वैद्यावतसक सेवन्ते तथा घोरमपि तपो भवरोगशान्त्येऽद इति धिया तदुपदर्शक भवन्त भजन्ति भवरोगारुग्णा भव्या इत्युपदर्शयति—

कृपाकृश इवोक्तवान् यदसि वीर ! घोर तपो
भवार्तिपरिविक्लवस्तदिति शान्तये सेव्यसे ।
असारभवबुद्धयस्तु भवरोगशान्तौ पर
निदानमिव दृष्टदोषमवधीरितास्त्वत्सुतै. ॥ ३१ ॥

कृपाकृश इवेति । "हे वीर ! कृपाकृश इव [त्वं], यद् घोर तप उक्तवान् असि तद् शान्तये इति भवार्तिविक्लवै सेव्यसे, भवरोगशान्तौ दृष्टदोष निदानमिव असारभवबुद्धय परे तु त्वत्सुतै अवधीरिता " इत्यन्वय ।

हे वीर! "विदारयति यत् कर्म, तपसा च विराजते । तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्माद् वीर इति स्मृत ॥" इत्यादिना निरुच्यमान ! वक्ष्यमाणनीयप्रणेतृत्वया महोपकारिन् ! भगवन् !, कृपाङ्कुश इव कृपा-दया, तया कृश इव सूक्ष्म इव दयार्द्र इत्यर्थः, यथा निर्दयो जनो दुःखमकुलतया कष्टकरणीय कर्णीयमु पदिशति तथत्वय, यद् बुद्धिविशेषगोचरम् घोर अतिकष्टसाध्यं, तप मासोपवासादिकम्, उक्तवानसि कथितवानसि, तद् यच्छब्देनोद्दिष्टं तप, शान्तये भवरोगोपशमनाय, भवति इति इत्येवं धिया, भवातिपरिविह्वलै भवस्य-संसारस्य, समारात्मकरोगस्य या आर्ति -पीडा, तया पारत विह्वलै - व्याकुलीभूता तःकरणैर्भव्यजन, से यसे स्तव-पूजादिभिस्त्व सेवितो भवसि, तुशब्दो त्रिदोषापशमनाय तद्याद्-भवरोगशान्तौ समारात्मकरोगोपशम नविधौ, दृष्टदोष ज्ञातदोष, निदानमिव यथा रोगोपशमनविधौ वक्ष्यमाणमपि दोषप्रक्ष निदान निराकृत भवति तथा असारभवदुःख्य असार-विनिधषी ज्ञापनकत्वेन रोगमन्शो य, भव -संसार, तत्र बुद्धि -यज्ञादिक कृत्वा स्वर्गादिकं प्राप्स्याम इत्यादिका मतिर्येषा त तथा, रोगसदनाभवरसिका इत्यथ, परे परतै र्थिका, त्वत्सुतै निराशिष्यप्रशिष्यादिभि, अवधीरिता निराकृता भवन्ति स्म, भवरोगसिक्ता भवन्त कथंकारमयान् तादृग्रोगरहितान् कुर्युरिति पराजिता इत्यथ ॥ ३१ ॥

अनन्तगुणनिधानस्य जिनप्रधानस्य कतिचिन्अपि गुणा सर्वथा स्तोतुमशक्यता, अथापि ममायमयायास फलैमहीलानन्दनाय पृथ्वीवृत्तोद्दयितां तृतीयां द्वात्रिंशिकां हरिणावृत्तानुरञ्जिनां तमपद्यहृद्यां विदधाति—

अविदितगुण! स्तोतु क. स्यात् प्रमेयगुणानपि
त्रिभुवनगुरु किन्त्वेवाह तव स्तवचापल ।
न तु गणयितु चान्यापात नय स्वहितैषिणा
त्वयि समुदितानन्द चेतो मयेत्यनुवर्तितुम् ॥ ३२ ॥

अविदितेत्यादि । ' ह अविदितगुण ! तव प्रमेयगुणानपि स्तोतु त्रिभुवनगुरु क स्याद्" इत्यन्वय । ह अविदितगुण ! अविदिता परिपूर्णतया यथार्थतया च न ज्ञाता गुणा यस्य सोऽविदितगुण, तत्सम्बोधने ह अविदितगुण!

जिन', तव भवतो जिनस्य प्रमेयगुणानपि वास्तवया गणनीयान् गुणानपि वर्तिष्यमानपि गुणानिति भाव आसामप्रमेयगुणगण इत्यपिना सूच्यते, स्तोतु सवाङ्गनया स्तुतिविषयान् कमुम्, त्रिभुवनगुरु भुवनत्रये गौरवशाली, क स्यात्? कोऽसमर्थो जन स्यात्? अयात् कश्चिदपि न। यद्वा-"अविदितगुण" इति प्रथमाम्यन्तम् "स्वलये उग् वा [१३५६] इति सेलुक, त्रिभुवनगुरु' इत्यस्य स्थाने 'त्रिभुवनगुरो!' इति 'त्रिभुवनगुरो' इति वा पाठ तथा च 'हे त्रिभुवनगुरो' तव प्रमेयगुणानपि अविदितगुण क स्तोतु स्यात्?' इति 'हे जिन' त्रिभुवनगुरो तव प्रमेयगुणानपि अविदितगुण क स्तोतु स्यात्' इति चान्वय, हे त्रिभुवनगुरो' अविशेषेण सर्वेषां हितोपदेशकत्वेन भुवनत्रयशिक्षक' हे जिन' यद्वा तीर्थङ्करत्वेन भुवनत्रयेऽपि गुणगणगरिष्ठ' हे भगवन्' तव प्रमेयगुणानपि अविदितगुण अविदिता -असर्वज्ञत्वेन सपूर्ण तया न ज्ञाता, गुणा -जिनगुणा येन तादृश क कोऽसर्वज्ञो जन, स्तोतुम्, स्यात् प्रभवेत्, कश्चिदपि नेत्यथ; चरमान्वये-हे जिन' इति प्रकरणप्राप्तम् 'त्रिभुवनगुरो' इति तव इत्यस्य विशेषणमन्यत् समानम्, तथा च जिनस्य प्रमेयगुणस्तवनेऽपि यदि न कोऽपि समर्थस्तर्हि अप्रमेयगुणस्तुतिसमर्थस्य चर्चैव कस्यथ। ननु तर्हि भवता क्रियमाणाय जिनस्तुतिरपि न यथार्था सद्गुणस्तुतिरिति वृथा प्रयासोऽयमिति तदत्याशङ्कां मनसिकृत्य पृच्छति-किञ्चिति। उत्तर यति-अहमेव सिद्धसेनदिवाकर एव, स्तनचापल त्वे-जिनगुणस्तुतौ, चापल -बालवत् यत्किञ्चिन्मविमृश्य प्रवृत्तिकारी। ननु किमिव चपलता जिनस्य गुणान् गणयितुमारता? आहोस्वित् किमप्यन्यत् कतुमित्याकाङ्क्षाया मुत्तरार्धमाह-न तु गणयितुमित्यादि। 'स्वहितैषिणां चेतोऽन्यापातं समुदितानन्दं च [यथा स्यात् तथा] त्वयि नय इति मया अनुवर्तितु [चापलोऽस्मि] न तु [जिनगुणान्] गणयितुम्' इत्यन्वय। स्वहितैषिणा आत्मकल्याणाभिलाषुकाणां जनानां, चेत मन, अन्यापात निरभिहे गमनाभाववद्, समुदितानन्द समुदित -समुत्पन्न आनन्दो यस्य तादृश च यथा स्यात् तथा, त्वयि भवति जिने, नय प्रापय इति एतस्मात् कारणात्, मया सिद्धसेनदिवाकरेण, अनुवर्तितु अनुसरणाय, मत्कर्तृकभवदनुसरणायमित्यथ, न तु गणयितु न तु जिनगुणान् गणयितुम्। अनया स्तुत्या जिनगुणगणनं भवतु वा मा, मम मनस्तु तदकृतानन्याभिनानुदूरया परम्परया परमहितमवाप्स्यतीत्यथ। हरिणी

वृत्तमिदं च तल्लक्षणम्–"नसमरसला गः षड्वेदैर्हयैर्हरिणी मता" इति ॥ ३२ ॥

अथ प्राचुर्यकान्ता स्तुतिरियमनघा सिद्धसेनप्रणीता,
द्वात्रिंशत्पद्यमानाविभजनघना चैकत्रिंशदुपेता ।
तत्रेयं या तृतीया बहुगुणकलिता श्रीजिनेन्द्रस्य तस्या,
व्याख्या लावण्यसूरेर्मननपरिणता मोददा स्याद् बुधानाम् ॥ १ ॥

इति तपोगच्छाधिपति शासनसम्राट्–सर्वतन्त्रस्वतन्त्र–श्रीविजयनेमिसूरीश्वर–
पट्टालङ्कारेण व्याकरणवाचस्पति–शास्त्रविशारद–कविरत्नेति पदालङ्कृतेन
श्रीविजयलावण्यसूरिणा विरचिता किरणावलीनाम्नी
तृतीयद्वात्रिंशिकाव्याख्या समाप्ता ॥

ॐ

द्वात्रिंशिका–२ श्लोक–३

वस्तुत 'शतमुख' इति स्थाने 'शतमख' इति पाठ सम्यगाभाति । शतमखश्च–इन्द्रः । शेषं सुगमम् ।

[આ શ્લોકના ભાવાર્થમાં પણ શતમખ એટલે ઇન્દ્ર અર્થ સમજી લેવો]

॥ ॐ अर्हं नमः ॥

વિક્રમાદિત્યભૂપપ્રતિબોધક–સૂરિપુરન્દર–તાર્કિકશિરોમણિ–શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકર વિરચિત તૃતીય દ્વાત્રિંશિકાનો

ભાવાર્થ –

કર્તા-પન્યાસજી મહારાજ શ્રીસુશીલવિજય ગણિવર્ય

अनन्यपुरुषोत्तमस्य पुरुषोत्तमस्य क्षिता—
वचिन्त्यगुणसात्मन प्रभवविक्रियावमन ।
प्रसादविजितस्मृतिगणमितु मतिप्रोद्गम,
स्तव किल विवक्षुरसि पुरहूतगीतात्मन ॥ १ ॥ [पृथ्वी]

અચિન્ત્ય ગુણને પામેલ (સામાન્ય માનવીની કલ્પનામા પણ ન આવી શકે એવા અનુપમ ગુણના ધારક), પ્રભવની-જન્મપરંપરાની વિરુદ્ધ ક્રિયાના માર્ગરૂપ (જન્મપરંપરાનુ નિવારક જે દર્શન જ્ઞાન અને ચરિત્રનુ પરિશીલન, તેના આદ્ય પ્રવર્તક) ઇન્દ્રોએ જેના આત્માની ભૂરિ ભૂરિ પ્રશસા કરી છે તથા અન્યે માનેલ પુરુષોત્તમથી ભિન્ન (લોકપ્રસિદ્ધ પુરુષોત્તમથી-વિષ્ણુથી અથવા અન્યે માનેલ ઈશ્વરથી જે જુદા જ છે) આમ છતા જે પુરુષોત્તમ સ્વરૂપ છે (કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણે કરીને જીવરાશિમા સર્વોત્તમ હોવાથી જે યથાર્થ પુરુષોત્તમ છે) આવા વીરવિભુની કૃપાથી જ સ્મરણશક્તિવાળો હુ [સિદ્ધસેનદિવાકર] જાણેલા ગુણોનુ પુનરાવર્તન કરવા માટે તે જ વીર જિનેશ્વરનુ પ્રતિભાવિકાશક ગુણગાન કરવાની ઇચ્છા વાળો છુ (૧)

व्यलीकपथनायकैर्हितपरिश्रमच्छद्मभि–,
र्निरागमि सुखोन्मुखे जगति यातनानिष्ठुरै ।
अहो चिरमपाहृता स शाक्यादिभिर्वादिभि–,
स्त्वदाश्रयकृतादरास्तु वयमद्य धीर ! स्थिता ॥ २ ।

અમત્સ માર્ગના નાયક, અમારે પરિશ્રમ જીવોના હિતને માટે છે આ રીતે માયાવૃત્તિથી જગતને સમજાવનારા (યજ્ઞમા હોમેલ પશુ વગેરે મરીને સ્વર્ગમા જાય છે માટે આ અશ્વમેધાદિક યજ્ઞનો પરિશ્રમ તે તે જીવોના હિતને માટે છે ઇત્યાદિક સમજાવનારા) સાધુજનના દ્વેષી, યુક્તિ વિકળ બોલનારા અને નિરપરાધી તથા સુખના પિપાસુ પ્રાણીઓને વિષે નિર્દય એવા એકાન્તવાદીઓથી લાબાકાળ સુધી અમે વિહ્વળ થયા હતા હવે હે વીર! આપના શરણમા આ રવાળા એવા અમે [જૈનો] સુવ્યવસ્થિત (સ્વસ્થ) થયા છીએ (૨)

अनादिनिधन क्वचित् क्वचिदनादिरुच्छेदवान्,
प्रतिस्वमविशेषज मनिधनादिवृत्त पुन ।
भवव्यसनपञ्जरोऽयमुदितस्त्वया नो यथा,
तथायमभवो भवश्च जिन! गम्यते मान्यया ॥ ३ ॥

વ્યસનવાળી વસ્તુની જેમ અનેક વધન ગ્રહણ કરાતો હોવાથી વ્યસનરૂપ તથા પાજરાની જેમ બધનમા ગખનાર હોવાથી પજરરૂપ એવો સસાર હે જિન! આપે કોઈ ઠેકાણે (અભવ્ય જીવમા) અનાદિ અનંત કોઈ સ્થળે (ભવ્ય જીવમા) અનાદિ સાત, અને પ્રત્યેક પ્રત્યેક પ્રાણીને આશ્રીને સામાન્યત જ મમરણથી પૂણ આપે જે રીતે અમોને કહેલ છે તે રીતે આ વ્યસનમય ભવપજર અપેક્ષા ભેદથી ઉત્પત્તિવાળો અને ઉત્પત્તિથી રહિત એમ ઉભયસ્વરૂપી જણાય છે પરતુ એકાન્ત ઉત્પત્તિવાળો યા એકાન્ત ઉત્પત્તિવિનાનો નહીં (૩)

जगत्यनुनयन्यथाभ्युदयविक्रियावन्ति च,
स्वतन्त्रगुणदोषसाम्यविषमाणि भोग्यान्यपि ।
क्रियाफलविचित्रता च नियता यथा भोगिना,
तथा त्वमिदमुक्तवानिह यथा परे शेरत ॥ ४ ॥

સાચી શિખામણ આપીને આશ્રિત જનોને ક યાણમય પોતાના માર્ગે તરફ લઈ જનાર એવા હે ભગવન્! ઉન્નતિ અને અવનતિવાળા તથા સ્વતત્ર (ઈશ્વરાદિકની પ્રેરણા સિવાય) ગુણ અને દોષની સમાનતા અને વિષમતાવાળા સ્વકૃત કર્મના જે ફળો અને કર્મ ભોગવનારની નિયમિત જે ક્રિયાફલની વિચિત્રતા આ જગતમા જે રીતે છે તે જ રીતે આપે જણાવેલ છે આ બાબતમા પરવાદિઓ નિદ્રા લે છે અર્થાત્ તે સ્વરૂપે તે કહી શકતા નથી. (૪)

अतीत्य नियतव्यथाँ स्थिति विनाशमिथ्यापथौ,
निसर्गशिवमात्थ मार्गमुदयाय च मध्यमम् ।
स एव दुरनुष्ठितोऽयमभिधानरूक्षाशया-
न्मधाविव महोरगो दशति दुर्ग्रहीतो यत ॥ ५ ॥

હે ભગવન્! નિયમિત વિડંબનાવાળા એવા એકાન્તસ્થિતિ અને એકાન્ત વિનાશના મિથ્યામાર્ગને તજીને સ્વભાવથી મંગલમય એવા મધ્યમમાર્ગને ઉદયને માટે આપે કહેલ છે આજ માર્ગ શબ્દની કટુતાવાળા રુક્ષ આશયથી અવિધિએ સેવવામા આવે તો અહિત કરે છે જેમ વસન્ત ઋતુમા અવિધિસર પકડેલો સર્પ પકડનારને ડંખે છે તેમ (૫)

जगद्धितमनोरथा स्वयमनारतप्रीतय,
कृतार्थनिवृतादराश्च विवृतोग्रदु खे जन ।
गुणज्ञ! परिमृग्यमाणल्घव स्वनीते परे,
त्वमेव तु यथार्थवादशुचिरर्थविद्भिर्वृत ॥ ६ ॥

જ્યારે-જગતના હિતની કામનાવાળા સ્વય સ્ત્રી-પુત્રાદિકની પ્રગટ પ્રીતિવાળા તથા પોતાના દુ ખનુ નિવેદન કરતા એવા જીવોની કરેલા કર્મનુ આ ફળ છે' એમ બોલી ઉપેક્ષા કરનારા અને પોતાની નીતિને અનુસારે પોતાના જેવા જ ક્ષુદ્રજન્તુનુ અન્વેષણ કરનારા એવા પરવાદીઓ છે, ત્યારે-હે ગુણજ્ઞ જિનેશ્વર વિભુ! આપ જ યથાર્થવાદી પવિત્ર છો અને પદાર્થતત્ત્વ અને મોક્ષને સમજનાર જીવોથી આદર કરાએલા-સ્વીકારા એલા છો (૬)

प्रवृत्त्यपनयप्रभत पतादृशान्तान्मव्यय,
विरामफ्मुखलक्षणस्त्वमकरोस्तदन्त श्रणम् ।
जनानुमुखचाटवस्तरुणसङ्कल्पनातिमा ,
प्रवृत्तिपरमार्थमेव परमार्थमाहु परे ॥ ७ ॥

જ્યારે-લોકોને મીઠુ લાગે તેવુ બોલનારા અને યુવાનોને રુચિકર કપોલકલ્પિત ભાવોને જણાવનારા એવા પરવાદીઓ 'પ્રવૃત્તિ જેનુ મુખ્ય ફળ છે તેને જ પરમાર્થ કહે છે' ત્યારે-હે વીર! નિવૃત્તિરૂપ ટૂંક સરલ લક્ષણવાળા એવા આપે પ્રવૃત્તિદ્વારા દુર્ગતિ ગમનથી ઘેરાયેલુ અને

વ્યથાવાળુ એવુ જે જગત છે તેને વચમા આપે મોક્ષના ઉત્સવવાળુ કર્યું અર્થાત્ આપે આપના શાસનકાળમા કેઈ જીવને મુક્તિસુખ અપાવી, તેના ઉત્સવવાળુ વિશ્વ કર્યું (૭)

> क्वचिन्नियतिपक्षपातगुरु गम्यते ते वच ,
> स्वभावनियता प्रजा समयतन्त्रवृत्ता क्वचित् ।
> स्वयं कृतभुज क्वचित् परकृतोपभोगा पुन-,
> र्न वा विशदवाद! दोषमलिनोऽस्यहो विस्मय ॥ ८ ॥

હે વિશદવાદ !-(નિર્મળ અનેકાન્તવાદવાળા હે ભગવન્ !) કોઈ સ્થળમા-નિયતિના પક્ષને અનુસરનારા (નિયતિને જ મુખ્યતા આપનારાં) તથા કોઈ સ્થળમા-સ્વભાવથી નિયમિત કાર્ય થાય છે (સ્વભાવની જ મુખ્યતાથી કાર્ય થાય છે), કોઈ સ્થળમા-કાળને અધીન કાર્ય છે (કાળની જ મુખ્યતાથી કાર્ય થાય છે) કોઈ સ્થળમા-પુરુષાર્થથી કાર્ય થાય છે (પુરુષાર્થની જ મુખ્યતાથી કાર્ય થાય છે) વળી કોઈ સ્થળમા-પૂર્વજન્મના કરેલ કર્મથી કાર્ય થાય છે (પૂર્વજન્મના કરેલ કર્મની જ મુખ્યતાથી કાર્ય થાય છે) એવા આપના વચનો જોવામા આવે છે આ રીતે એકેક વાદને આપે મુખ્યતા આપી છે છતા પણ એકાન્તવાદના દોષથી આપ નિર્લેપ છો એ જ ખરેખર આશ્ચર્યની વાત છે [વિવક્ષાએ થી તે તે વા ની મુખ્યતા આપવામા આવે તો પણ કોઈ દોષ લાગુ પડતો નથી] (૮)

> परस्परविलक्षणाश्च न च नामरूपादय ,
> क्रियापि च न तात्त्वनीय न च त क्रियैकान्तत ।
> निरोधगतयस्त एव न च विक्रिया निश्चया
> निमीलितविलोचनं जगदिदं त्वयोन्मीलितम् ॥ ९ ॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ એ ચાર વસ્તુ પરસ્પર એકાન્તભિન્ન નથી પરંતુ કથચિત્ તાદાત્મ્યને પામેલી છે નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવવિના ક્રિયા પણ કોઈ શક્તિ નથી અર્થાત્ ક્રિયાને પણ તેની સાથે કથચિત્ તાદાત્મ્ય છે નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ કેવલ ક્રિયાથી જ છે એમ નહીં, કિન્તુ જ્ઞાન સહકૃત ક્રિયાથી છે કેવળ સક્રિય એવા નામાદિ કર્મને રોકનાર નથી અર્થાત્ જ્ઞાન સહિત હોય તો જ કર્મને રોકે છે ક્રિયા-

વિનાનુ જ્ઞાન કર્મને રોકી શકતું નથી અર્થાત્ જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્ને મળે તો જ કર્મ રોકી શકાય છે હે ભગવન્! આ રીતે ઉપદેશ આપીને બંધ નયનવાળુ જગત્ આપે ખુલ્લા નયનવાળુ કર્યું (૯)

न कश्चिन्ऽपि जायत न च परत्वमापद्यते
प्रतिक्षणनिरोधजन्मनियताश्च सर्वा प्रजा ।
य एव च समुद्भव स विलय प्रतिम्व च तौ
तवापरमिद मनस्वनल्पसैनिखात वच ॥ १० ॥

કોઈપણ પદાર્થ સર્વથા અસત્–બીલકુલ હતો જ નહીં અને ઉત્પન્ન થાય છે એમ નહીં કોઈ પણ પદાર્થ પૂર્વના તમામ સ્વરૂપને છોડીને નવા જ સ્વરૂપને પામે છે એમ પણ નહીં પરતુ પ્રત્યેક પદાર્થ ક્ષણે ક્ષણે અમુક સ્વરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અને અમુક સ્વરૂપે વિનાશ પામી રહ્યા છે ઉત્પત્તિ પણ વિનાશ સ્વરૂપ છે (જેમ કપાલ–ઠીકરાની ઉત્પત્તિ તે ઘડાનો વિનાશ છે) પ્રત્યેક વસ્તુમા ઉત્પત્તિ અને વિનાશ રહેલા છે હે ભગવન્! આપનુ આવુ બીજુ પણ વચન પ્રમાદરહિત પડિત જનોએ હૃદયના ઊંડાણમા દૃઢ રીતે સ્થાપન કરેલ છે (૧૦)

पृथड् न भवहेतुरस्ति न च मोक्तृरन्यो भव ,
प्रसूतिरपि जायमानमनितोऽस्ति नान्या न च ।
स्थितिर्गमनमुन्नतिव्यसनमिष्टयो वुद्धय–,
स्तथेत्यनवबद्धपूवमपरै प्रवद्ध त्वया ॥ ११ ॥

સમારનુ કારણ સસારથી તદ્દન ભિન્ન નથી, કારણ કે–સસારમા જ તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે તેની જ રીતે ભોક્તાથી (કર્મના ફળોને ભોગવનારથી) તદ્દન ભિન્ન સસાર નથી, કારણકે–ભોક્તા વગેરેના સમૂહરૂપ સસાર છે ઉત્પત્તિ પણ ઉત્પન્ન થતી વસ્તુના જ્ઞાનથી તદ્દન ભિન્ન નથી કારણકે–પ્રવાહરૂપે વસ્તુ નિત્ય છે એવી જ રીતે સ્થિતિ ગમન ઉત્કર્ષ વ્યસન–સકટ યજ્ઞાદિ અને બુદ્ધિ પણ પ્રવાહરૂપે અનાદિ હોવાથી તેના જ્ઞાનથી તદ્દન ભિન્ન નથી હે ભગવન્! અન્ય તીર્થીઓએ પૂર્વે નહીં કહેલ આવુ સ્વરૂપ આપે જ પ્રતિપાદન કર્યું છે (૧૧)

स्वभावनियतस्त्वया जिन! न कश्चिदात्मोदित-
स्त्वमेव च पर स्वराम परमार्थतत्त्वार्थिनाम् ।
असभवमनाशमेकममितक्षयस्थायिनं,
यथैनमवदस्तथैव परमात्मताऽस्यात्मन ॥ १२ ॥

હે જિન! સ્વભાવથી નિયત એવો કોઈ પણ આત્મા આપે કહ્યો નથી (આ આત્મા અ પરા સ્વભાવવાળો જ છે આ આત્મા સર્વેશ સ્વભાવવાળો જ છે આ આત્મા સામાન્યજીવસ્વભાવવાળો જ છે આ આત્મા પરમાત્મ સ્વભાવવાળો જ છે એ રીતે સ્વભાવ નિયત આત્મા આપે કહ્યો નથી) આપ જ પરમાર્થતત્ત્વના અર્થીજનોને મનોહર છે ઉત્પત્તિ અને વિનાશથી રહિત એક, અમિતસ્થાનમા સ્થિતિવાળો આત્મા આપે જે રીતે કહેલ છે તે જ રીતે આ આત્માની પરમાત્મસ્વરૂપતા છે અર્થાત્ આનો આ જ આત્મા પરમાત્મા પણ થઈ શકે છે (૧૨)

पृथङ् न चयनादयो न च परस्परैकात्मका,
न बुद्धिरपि तानतीत्य न च तद्गता बुद्धय ।
क्षतात्म न च चेतनास्ति सुखदु खमोहोदया-
नयुक्तमिव नाम न जिन! विगाढधीर वच ॥ १३ ॥

પરમાણુપુંજ પરમાણુથી (એકાન્ત) ભિન્ન નથી તેમ જ (એકાન્ત) અભિન્ન નથી. અવયવી વગેરે અવયવાદિકથી (એકાન્ત) ભિન્ન નથી તેમ જ (એકાન્ત) અભિન્ન પણ નથી પુંજ અને અવયવી વગેરે પદાર્થ સિવાય બુદ્ધિ હોઈ શકતી નથી (પદાર્થ વિના નિરાલબન જ્ઞાન હોઈ શકતુ નથી) બુદ્ધિ છે તે પુંજ અને અવયવી વગેરેમા રહેનાર નથી તેમા રહે છે એમ જો માનીએ તો તે પુંજ અને અવયવી પણ ચેતન થઈ જશે, અને એમ થવાથી જડ અને ચેતનના વિભાગનો વિલોપ થશે સુખ દુ ખ અને મોહ સિવાય ચૈતન્ય નામની વસ્તુ હોઈ શકતી નથી હે જિન! આપનું આવું ગભીર વચન અજ્ઞાની જીવોને તો અસંગત જેવુ લાગે, પરંતુ વિચારશીલ પુરુષોને મન તો સંગત અને સત્ય જ છે (૧૩)

क्षमैव पुरुष स्पृश न विजातिरभ्युद्गति-
न नाम मलिमाद्वयं न निकृतिर्न नामान्तरम् ।
कृतं वितथमेव शुश्रिरथ वा तप क्लिश्यत,
विमुक्तिमपि बन्धमात्थ न च तत्तथा नान्यथा ॥ १४ ॥

હે ભગવત ! પુરુષ રુષન્-પ્રાણી પ્રત્યે ક્રોધ કરનાર વ્યક્તિ ક્ષમૈવ-ક્ષમા જ છે (શુભાશયથી ક્રોધ કરનાર વ્યક્તિની ક્રોધપરિણતિ ફલત ક્ષમા ગુણરૂપ છે) એ રીતે આપ પ્રતિપાદન કરો છો પુરુષ રુષન્' એ વ્યક્તિનો નિર્દેશ હોવાથી 'क्षमैव એને બ દલે क्षमावान् एव' એવો નિર્દેશ કરવો જોઈએ, છતા क्षमैव' એમ જે કહે ા છે તે પર્યાયાર્થિક નયની મુખ્યતાને આશ્રીને છે અથવા 'परुष रूप च એ પાઠ માની લઈએ તો એનો અર્થ-હે ભગવન્! શિષ્યાદિકમા શુભાશયથી કરાતા ઉત્કટ રોષને આપ ક્ષમા જ છે એ રીતે કહો છો अभ्युन्नति-વિશિષ્ટ ઉન્નતિ (જીવને કૈવલ્ય સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ) તે વિનાનિન-વિકૃતિ નથી (અર્થાત્ એ તો સ્વભાવસિદ્ધ જ જીવનુ સ્વરૂપ છે) અતિમૃદુતા-કોમળતા એ માન નથી એમ નહીં (અશુભ ભાવનાથી સામાને (વશ કરી શકુ છુ એવા અભિપ્રાયાદિકથી અતિમૃદુતા જે બતા વાય તે ફલત માન જ છે) સરળતા એ દભ નથી એમ નહીં (અશુભ આશયથી સામાને છેતરવાની બુદ્ધિથી જ્યા સરળતા બતાવવામા આવે ત્યા તે સરળતા ફલત દભ જ છે) એ રીતે આપ કહો છો તથા સત્યવચનને (પરને પીડાકારી હોય તો તેને) આપ અસત્ય જ કહો છો ગુપ્તિ-કાયાદિકને ગોપવી રાખવી તથા તપ કરવો એને પણ આપ પાપ જ કહો છો (જેમ બગલો માછલી પકડવા કાયાને ગોપવી ઉભો રહે છે તો તે બગલાની કાય ગુપ્તિ ફલત પાપરૂપ જ છે તથા શત્રુને મારવા માટે વિશિટ શક્તિ મેળવવા કોઈ તપ કરે તો તેનો કરાતો જે તપ તે ફલત પાપરૂપ જ છે) વિશિષ્ટ ત્યાગને (વિનયરત્નની જેમ બાહ્ય સાધુતાને) આપ બંધન જ કહો છો

આ રીતે દેખાતી વસ્તુને તેનાથી વિપરીત સ્વરૂપે અપેક્ષાએ થી આપ પ્રતિપાદન કરો છો. ખરેખર એ વાત સત્યજ છે કારણ કે-જે વસ્તુ જે સ્વરૂપે દેખાતી હોય તેના કરતા અપેક્ષાએથી વિપરીત સ્વરૂપે ન હોય તો તે વસ્તુ તે સ્વરૂપે પણ હોઈ શક્તિ નથી

[આ શ્લોક ગભીર અર્થવાળો છે અમારા ક્ષયોપશમ પ્રમાણે અર્થની સકલના કરેલી છે] (૧૪)

न कश्चन करोति नापि परिमुच्यते केनचि-
त्र वेदमपि किञ्चिदस्ति न च न क्रियाभूतय ।

मवाम्न च भवान्तरं व्रजति कश्चिदभ्येति वा,
गतिं न च विना भवोऽस्त्यमव निश्चित ते वच ॥ १५ ॥

કોઈ પણ જીવ કાઈ પણ કાર્ય કરતો નથી માટે કર્તા નથી કોઈ પણ જીવથી કાઈ પણ ભોગવાતુ નથી, માટે ભોગ્યનો અભાવ હોવાથી ભોક્તા પણ નથી કોઈ પણ વસ્તુ જ્ઞેય નથી માટે જ્ઞેયનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાતા પણ નથી. કોઈ પણ વસ્તુ અનિત્યત્વવાળી નથી તેથી સત્તા નામની પણ વસ્તુ નથી પચન પઠન વગેરે ક્રિયાની ઉત્પત્તિનો અભાવ હોવાથી પાચક પાઠક વગેરે પણ નથી એક ભવથી બીજા ભવમા કોઈ જતો કે આવતો નથી, માટે પરભવ નથી આથી જ જન્મ પછી મરણ અને મરણ પછી જન્મ સ્વરૂપવાળો સસાર પણ નથી

સસારરહિત એવા હે ભગવન્! આવી જાતનું આપનુ નિશ્ચયનયાવલબી વચન છે અર્થાત્ નિશ્ચયનયના મતમા પ્રત્યેક વસ્તુ પોતાના આત્મામા જ પ્રતિષ્ઠિત છે તેથી અન્યની સાથે તેને સંબધ હોઈ શકતો નથી સબધ સિવાય કર્તૃત્વ અને ભોક્તૃત્વ વગેરે પણ સભવી શકતા નથી આમ છતા પણ કર્તા વગેરેનો જે લોકમા વ્યવહાર થાય છે તે વ્યવહાર નયને આશ્રીને જ છે (૧૫)

वियोजयति चासुभिन च वधेन सयुज्यत,
शिव च न परोपमर्दपुरुपस्मृतेर्विद्यते ।
वधाय नयमभ्युपैति च पराघ्न निघ्नपि,
त्वयायमतिदुर्गम प्रशमहेतुरुद्योतित ॥ १६ ॥

આત્મા અચ્છેદ્ય અને અભેદ્ય હોવાથી તેનો કહેવાતો જે વધ તે હિંસા નથી અથવા યજ્ઞાદિકમા કરાતો જે વધ તે હિંસા જ નથી માટે હિંસા નામની વસ્તુ નહીં હોવાથી હિંસા દોષથી કોઈ લેપાતુ નથી. આ રીતે જણાવીને જીવોને પ્રાણથી વિયુક્ત કરે છે અદ્વિતીય બ્રહ્મજ્ઞાન સિવાય બીજું કોઈ શિવ (કલ્યાણ કે મોક્ષસુખ) નથી પરને હણતો છતો પણ વધ માટેના નીતિના વચનોને માન્ય રાખતો નથી આ રીતે અતિદુર્ગમ એવો નિશ્ચયવાદ છે તે આપે પ્રશમરસનો હેતુ જણાવેલ છે

જિનેન્દ્ર દેવોએ નિશ્ચય અને વ્યવહાર એમ બે નયો બતાવેલા છે જેમા નિશ્ચયનય ધ્યેય બતાવે છે અને વ્યવહારનય ધ્યેય પહોંચવાનુ સાધન બતાવે છે હવે આમા કોઈ વ્યવહારનયને આશ્રીને નિરૂપણ કરે છે, જ્યારે કોઈ નિશ્ચયનયને આશ્રીને નિરૂપણ કરે છે આથી કોઈ પણ નયથી નિરૂપણ કરનારના પ્રત્યે આવેશ ન લાવવો જોઈએ માત્ર અનેકાન્તવાદના મર્મને નહીં સમજવાથી એકાન્તવાદમા ગેરાઈ જાય તો તે તેના અજ્ઞાનને આભારી છે એમ સમજી તેનાપર કરુણા કરવી એ ઉચિત છે પ્રસ્તુતમા નિશ્ચય નયને અવલબીને વર્ણન કરાએન છે (૧૬)

अपुण्यपथभीरवो वचनसत्य ! सत्यादरा,

पतन्त्यशिवमेव सत्यवचनाथमूला जना ।

परप्रिय हितैषिणश्च बहुयातनापाणय

सम तदशिवमौष्ट्व तव न ये वच मनवा ॥ १७ ॥

હે વચનસત્ય ભગવન્ ! દરેક રીતે કલ્યાણથી મનોહર એવા આપના વચનનુ જેને આશ્રયણ નથી કર્યું તે જીવો અકલ્યાણના માર્ગમા પડે છે પછી ભલે તે જીવો પાપમાર્ગથી ડરતા હોય, સત્યના પ્રેમી હોય, અને પર હિતના ચિંતક હોય કારણકે-આપનુ વચન નહીં મળવાથી તેઓ સત્યવચનના જ્ઞાનથી વિકળ છે અને ધર્મના નામે ઉગ્ર વ્યથા કરનાર અસ્ત્રાદિકને ધારણ કરે છે (૧૭)

य एव रतिहेतव शमफलास्त एवाथवो,

न च प्रशमहेतुरेव मतिविभ्रमोत्पादक ।

य एव च समुद्भव स विलय प्रतिस्वं च तौ,

तवामृतमिद वच प्रतिहतैगदै पीयते ॥ १८ ॥

જે વસ્તુ રાગનુ કારણ છે તે જ વસ્તુ શમના હેતુરૂપ પણ બને છે પ્રશમના હેતુભૂત જે વસ્તુ છે તે મતિની ભ્રમણાને કરનાર નથી જે ઉત્પત્તિ છે તે જ વિનાશ છે અને પ્રત્યેક વસ્તુમા ઉત્પત્તિ અને વિનાશ રહેલા છે હે ભગવન્!, આવુ આપનુ વચનામૃત ભવવ્યાધિથી હત થયેલા પ્રાણીઓ વડે કરીને પીવાય છે (૧૮)

ममाहमिति चैव यावदभिमानदाहज्वर,
  कृता स्तुस्यमेव तावदिति न प्रशान्स्युदय ।
यशःसुखपिपासितैरयमसावनर्थोत्तरै,
  परैरपनद कुतोऽपि कथमप्यपाकृष्यते ? ॥ १९ ॥

હે ભગવન્! જ્યા સુધી મારો અને હું એવા પ્રકારનો અભિમાનરૂપી દાહજ્વર છે ત્યાં સુધી પરમ શાન્તિનો ઉદય નથી. યશ અને સુખના પિપાસુ તથા ભાવી અનર્થવાળા એવા પરવડે કુગીને અધમ એવો તે આ અભિમાન જ્વર કોઈપણ રીતે દૂર કરી શકાય ખરો? અર્થાત્ દૂર કરી શકાતો નથી (૧૯)

न तु खसुखकल्पनामलिनमानस सिध्यति,
  न चागमसदादरो न च पदार्थभक्तीश्वर ।
न शून्यघटितस्मृतिर्न शयनोदरस्थो न वा,
  यथात्थ न तत पर हितपरीक्षकैमृग्यते ॥ २० ॥

હે હિતકારી ભગવન્! સુખદુ ખની કલ્પનાથી જેનુ માનસ મલીન છે એવો પ્રાણી સિદ્ધ થતો-મોક્ષને પામી શકતો નથી. આગમમા ઉત્તમ આદરવાળો સિદ્ધ થતો નથી પદાર્થના વર્ગીકરણમા કુશળ એવો પ્રાણી સિદ્ધ થતો નથી નિરાકાર અથવા બ્રહ્મસ્વરૂપ જગતને માનનાર સિદ્ધ થતો નથી. નિદ્રા એ મોક્ષસુખનો નમુનો છે એમ સમજી ઉંઘનાર સિદ્ધ થતો નથી પરંતુ જે રીતે આપ કહો છો તે રીતે હિતના પરીક્ષકો મનન કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે (૨૦)

त्वमेव परमास्तिक परमशून्यवादी भवान्,
  त्वमुज्ज्वलविनिर्णयोऽप्यवचनीयवाद पुन ।
परस्परविरुद्धतत्वसमयश्च सुश्लिष्टवाग्
  त्वमेव भगवन्नकम्प्यसुनयो यथा कस्तथा ? ॥ २१ ॥

હે ભગવન્! આપજ પરમ આસ્તિક છો કારણકે-ધર્માસ્તિકાયાદિકની પણ અસ્તિતા આપે જ સ્વીકારી છે (છતા પણ-) હે ભગવન્! આપ જ પરમશૂન્યવાદી છો, કારણકે-વિશ્વની નિખિલ વસ્તુને પરદ્રવ્યાદિ સ્વરૂપે આપ અસદ્-એટલે નથી એમ કહો છો હે ભગવન્! આપ જ પ્રકાશમાન

એવા ઉત્તમ નિર્ણયવાળા છો, છતા પણ અવચનીય–અકથનીય વાદવાળા છો (જેનુ વર્ણન ન થઈ શકે એવા સુ ર સ્યાદ્વાદવાળા છો. અથવા અનિન્દનીય એવા સ્યાદ્વાદના જ્ઞાપક છો) પરસ્પર વિરુદ્ધ એવા સત્ત્વ અને અસત્ત્વ વગેરે જે તત્ત્વો તેને (સમન્વય દૃષ્ટિથી) જણાવનાર આગમના પ્રણેતા છો છતા પણ સારી રીતે સંગત છે (એટલે વિરોધથી રહિત છે) વળી જેની એવા આપ જ છો હે ભગવન્! આપ જેવા અબાધ્ય સુદર નયની ઘટનાવાળા છો તેવો વિશ્વમા બીજો કોણ છે? અર્થાત્ બીજો કોઈ છે જ નહીં. (૨૧)

न किञ्चिदुपलभ्यते गगनकाष्ठयोरन्तर,
न चापि न पृथक् तयोर्नयदपेक्षित लक्षणम् ।
न चास्ति नियमो दिशां न च हि लोकसिद्धैषा स्थिति–,
त्वदीयमिव शासनं सुनयनिष्प्रकंपा स्थिता ॥ २२ ॥

આકાશ અને દિશામા કાંઈ પણ અતર જોવામા આવતુ નથી (કારણકે–આકાશ અને દિશા બને ક્ષેત્રરૂપ છે) આવી કરીને લક્ષ્યને અનુસારે તે બન્નેનુ લક્ષણ નથી એમ પણ નહીં (આનાથી આ પૂર્વ છે આનાથી આ પર છે એવો વ્યવહાર કરાવનાર તેના આધારભૂત જે ક્ષેત્ર તે પૂર્વ પશ્ચિમ વગેરે દિશા કહેવાય છે આ રીતે ઔપચારિક–આરોપિત ભાવને લઈને દિશાનુ લક્ષણ થઈ શકે છે આમિવાયનુ–ઉપરોક્ત પ્રમાણે વિવક્ષા નહીં કરાયેલુ જે ક્ષેત્ર તે આકાશ કહેવાય છે એ રીતે આકાશનુ પણ પૃથક્ લક્ષણ થઈ શકે છે) દિશાનો કોઈ નિયમ નથી અર્થાત્ 'આ પૂર્વ જ છે આ પશ્ચિમ જ છે એમ નિયમિત રીતે કહી શકાય નહીં કારણકે–એકની અપેક્ષાએ જે પૂર્વ હોય છે તે બીજાની અપેક્ષાએ પશ્ચિમ પણ થઈ શકે છે પોતાને જેમ રુચે તેમ લક્ષણની વ્યવસ્થા કરવી તે વ્યાજબી નથી અર્થાત્ લક્ષ્યને અનુસરતી લક્ષણની વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ. હે ભગવન્! જેમ આપનુ શાસન સુનયથી નિષ્કપ છે તેમ લક્ષ્ય–લક્ષણાદિ ભાવો પણ સુનયથી નિષ્કપ છે (૨૨)

व्ययोऽपि पुनरुद्भवे भवति कर्मणां कारण
क्षयोऽपि च पर पदाम भवनिर्जराबोधने ।
करोति सम्मर्जयत्यपि च निष्कृतिं कर्मणां,
न वा क इव तीर्णसन्निकषे परीक्षा क्षमा ? ॥ २३ ॥

न जातु नरकं नरो व्रजति सागसोऽप्यन्तमो (शो),
न चापि नरकादपायमनवद्य संवेद्यते ।
कदाचिदिह वैरमाप्य नरोऽपग मुच्यते,
न चापि तव वीर ! वाक्यमतिपेशलं दोषलम् ॥ २७ ॥

જેણે અનેક અપરાધ કર્યા છે એવો પ્રાણી પ્રાયે કદાચિત્ નરકમા જતો નથી (વિવિધ પાપો કર્યા પછી પણ પશ્ચાત્તાપ થવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત અને શુભાચરણદ્વારા અહીંયા જ ભોગવી લે છે) નરકના ઘોર દુખો છે એમ રૂડી રીતે જાણીને તેનાથી પાછા હટ્યા સિવાય અહીંયા પણ તે કર્મ ભોગવાતા નથી કોઇક વખત કોઈ પ્રાણી નરકમા તેરી જનાર વેરભાવ કરે, છતા પણ પ્રસન્ન ચન્દ્રરાજર્ષિની જેમ અહીંયા જ તે કર્મથી મુક્ત થાય છે હે વીરવિભુ ! આપનુ મનોહર વાક્ય આવી ઘટનાવાળુ છે છતા પણ લેશમાત્ર દોષથી ગ્રસ્ત નથી (૨૭)

शयानमतिजागरूकमतिशायिनं जागर,
ससंज्ञमपि वीतसंज्ञमथ मोमुहं सज्ञिनम् ।
विकत्थनमभाषिणं वचनमूकमाभाषिणं
दुरुक्तमिव मन्यते न तव यो मतं मन्यते ॥ २८ ॥

અત્યન્ત જાગનારને સૂનાર અત્યન્ત સૂનારને જાગનાર સજ્ઞાનાળાને (નામવાળા-જ્ઞાનવાળા-અને ચેષ્ટાવાળાને) સંજ્ઞારહિત, અતિ મોહવાળાને (મૂર્ચ્છાવાળાને) સચેષ્ટ આત્મશ્લાઘામા વાચાલને ભાષણરહિત અને મુગાને વાચાળ એ રીતે આપ કહો છો. તેને અસમ્બદ્ધ જે માને છે તે આપના મતને-અનેકાન્તવાદને માનતો નથી અર્થાત્ આ વાતને અસમ્બદ્ધ ન માને તે જ આપના મતને (રહસ્ય સ્યાદ્વાદને) સમજી શક્યો છે

આનો ભાવ નીચે પ્રમાણે છે—

(૧) આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ અત્યત જાગનાર તે જગતની દૃષ્ટિએ સૂનાર છે

(૨) દુનીયાની દૃષ્ટિએ અત્યત ઉંઘનાર તે આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ જાગનાર છે

(૩) વ્યવહારની દૃષ્ટિએ જે નામવાળો છે તે નિશ્ચયની દૃષ્ટિએ નામ રહિત છે

(૪) મોહમદિરાથી જે મૂર્ચ્છિત છે તે દુન્યવી પ્રવૃત્તિમાં સચેષ્ટ-ચેષ્ટાવાન્ છે

(૫) આત્માની શ્લાઘા-પ્રશંસા કરનાર પરગુણને કહેવામાં ભાષણ રહિત છે

(૬) પરદૂષણ કહેવામા મૌન પકડનાર પરગુણ કહેવામા વાચાળ છે

આ રીતે અપેક્ષા ભેદથી મનોહર એવો આપનો સ્યાદ્વાદ જગતમા જયવતો વર્તે છે (૨૮)

न मोहमतिकृत्य बन्ध उदितस्त्वया कर्मणां,
न चैकमपि बन्धने प्रकृतिबन्धभावो महान् ।
अनादिभवहेतुरेष न च बध्यते नासकृत्
त्वयातिकुटिला गति कुशल! कर्मणा दर्शिता ॥ २९ ॥

હે ભગવન્! મોહને છોડીને આપે કર્મનો બંધ કહેલો નથી (મોહ એટલે 'અહમ્' અને મમ'ની ગુથણીવાળુ અજ્ઞાન અથવા મોહનીય કર્મજન્ય મિથ્યાત્વપરિણામ અવિરતિપરિણામ અને કષાયપરિણામ ઉપલક્ષણ ભાવથી યોગ પણ સમજી લેવો. હે ભગવન્! એક પણ કર્મનો બંધ મોહને છોડીને થતો નથી અથવા બંધ એક જાતનો નથી અર્થાત્ પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, રસબંધ અને પ્રદેશબંધ એમ ચાર પ્રકારે છે તેમા પ્રકૃતિબંધ જે છે તે મહત્તર છે આ પ્રકૃતિબંધ અનાદિ સંસારનો હેતુ છે અને વારંવાર થયા કરે છે હે અતિનિપુણ પરમાત્મન્! આમ કર્મની અતિ કુટિલ ગતિ આપે સુંદર રીતે જણાવી છે (૨૯)

इहैव परिपाकमेति विहितं परे वा भवे,
भवेऽपि न भवेऽस्ति नैव न भवत्यसौ मार्गणे ।
क्वचिच्च कृतमन्यथा फलति सर्वथैवान्यथा,
अबन्ध्यमिह चोदितं सुकृतमप्यसह्यं त्वया ॥ ३० ॥

કરેલુ કર્મ આ ભવમા જ ઉદયમા આવે છે ['अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते' અતિ ઉગ્ર કોટીના પુણ્ય અને પાપોનુ ફળ આ ભવમા જ મળે છે] અથવા કરેલું કર્મ પરભવમા ઉદયમા આવે છે (અર્થાત્ અબાધા કાળની વિવિધતા હોવાથી બાંધેલું આયુષ્ય કર્મ પરભવને વિષે જ ઉદયમા આવે છે) સસારની ઉત્પત્તિ નથી (કારણકે-પ્રવાહરૂપે તે અનાદિ છે) આથી કોઈ એમ કહે કે સંસારની શરુઆતમા પૂર્વે કરેલુ કોઈ કર્મ તો નથી તો પછી એનો ઉદય શી રીતે થાય ? આવી શકાને અવકાશ રહેતો નથી સસાર પ્રવાહરૂપે અનાદિ છે એ જ વાત હવે જણાવે છે-પૂર્વે આ સસાર ન હતો એમ નહીં અર્થાત્ હતો જ કોઈક સ્થળે કરેલુ કર્મ બીજી રીતે પણ ફળ આપે છે જેમ અસાતાવેદનીય દેવભવમા સાતારૂપે ફળ આપે છે ઉત્કૃષ્ટ કર્મના મૂળ ભેદ આઠ છે નિકાચિત અવસ્થાનુ જે કર્મ તે પોતાનુ ફળ આપ્યા સિવાય રહેતું નથી. આ રીતે હે ભગવન્! કર્મના ઉદયનુ આપે સુદર નિરૂપણ કરેલુ છે જિનેશ્વર વિભુ સિવાય બીજું આવુ કોણ બતાવી શકે ? (૩૦)

कृपाकृत इवोरुतपान् यदसि धीर ! घोरं तपो,
भवार्तिपरिविक्लवैस्तदिति शान्तये सेव्यसे ।
भवारमयवृद्धयस्तु भवरोगशान्तौ परे,
निदानमिव दृष्टदोषमनपीरितास्त्वत्सुतैः ॥ ३१ ॥

હે વીર વિભુ! દયાશૂન્ય પ્રાણીની જેમ આપે ઘણું જ ભયકર તપ બનાવેલ છે, પરંતુ તે તપ ભવરોગની શાન્તિને માટે થાય છે એમ સમજીને ભવવ્યાધિથી પીડિત થયેલા ભવ્ય જીવો વડે કરીને આપ સેવાવ છો. અસાર એવા ભવની રસિકતા ધરાવનાર પર તીર્થીઓ તો ભવરોગની શાન્તિના વિષયમા દોષગ્રસ્ત નિદાનની જેમ આપના શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિ સતાનોથી પરાજીત કરાયેલા છે (૩૧)

अविदितगुण स्तोतु क स्यात् प्रमेयगुणानपि,
त्रिभुवनगुरु [रो] किं रेगाह तव स्तवयापल ।
ननु गणयितुं चाम्यापार्त्त नयस्त्व हितैपिणा,
त्वयि सकुरितानन्दं चेतो मयेस्त्वनुवर्तितुम् ॥ ३२ ॥ [हरिणी]

હે ભગવન્! જેણે નિખિલ ગુણો નથી જાણ્યા એવો પ્રાણી ત્રણ ભુવનમા ગુરુ એવા આપના પરિમિત ગુણોને પણ કહેવા માટે કોણ સમર્થ થઈ શકે? છતા પણ આપની સ્તુતિ કરવામાં હું પોતે જ ચપલ બન્યો છુ આ મારી ચપલતા આપના ગુણોની ગણના કરવા માટે નથી કિન્તુ આત્મકલ્યાણી જીવનુ મન અન્યતીર્થીમા ન જાય અને આપના પ્રત્યે જ જાય તથા પરમાનંદને પ્રાપ્ત કરે એ મુદ્દાથી છે (૩૨)

ઇતિ શ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વર-પટ્ટાલઙ્કાર-શ્રીવિજયલાવણ્ય
સૂરીશ્વર-શિષ્યરત્ન-પન્યાસપ્રવર-શ્રી દક્ષવિજયગણિ
વર-શિષ્યરત્ન પન્યાસ શ્રીસુશીલવિજયગણિના
કિરણાવલીભવલ્લમ્ભ્ય ગુમ્ફિત તૃતીય
દ્વાત્રિંશિકાભાવાર્થ ॥

卐 卐 卐

તા૦ ૭-૫-૫૪
વિ૦ સ૦ ૨૦૧
ના વૈશાખ શુ
પાંચમને શુક્રવાર
[પૂનાસિટિમા પ્રભુ
પ્રતિષ્ઠાનો દિવસ]

સ્થળ—
શ્રી દશાશ્રીમાળી ધર્મશાળા
૧૧૫ વેતાળપેઠ, પૂના નં૦ ૨
(મહારાષ્ટ્ર)

॥ शुभं भवतु श्रीसङ्घस्य ॥

तृतीयद्वात्रिंशिकापद्यानामकाराद्यनुक्रमणिका

